ULUDAĞ

Bursa Halkevi Mecmuası

Üç ayda bir çıkar

Sayı: 1

Sayısı 25 kuruş

İÇİNDEKİLER

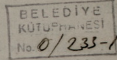

Sayı: 1 **2 inci kânun 1935**

Uludağ

BURSA HALKEVİ MECMUASI

Önsöz ...

(*Uludağ*) bir kültür cönkü olarak çıkıyor.

Büyük Türk devriminin dalga dalga esrimleri içinde, yaşayışını sonsuz kıvançlarını duyan her Türk, bu cönkte kendisini bulacak ve isterse, bu cönkün açık yapraklarına bilgisinden ışıklar serpecektir.

(*Uludağ*) inananların cönküdür. (*Atatürk Devrimi*) ne inananların cönkü ...

Bunun için (*Uludağ*) ın her dizisinde inançtan ışıklar; ulusal güreden alazlar; iç temizliğinden balkırlar parlıyacak.

(*Uludağ*) ın damgası tüm bir savgundur.

Cönkü o; engin bir savgunla utkular yaratana canla, başla bağlı olanların güçlü elleri, arı gönülleri üstünde yükselecek.

(*Uludağ*), Büyüyük devrim fırkasının kültür oklarını amaca ulaştırmaya çalışanlar arasına katılırken büyük devrimin anlamları içinde bilginin bir tutam alevi gibi yanacak..

(*Uludağ*) ın özü; altı okla işlenen büyük ülkünün vereceği sürekli güçlerle, sonsuz erdemlerle durmadan enginleşecektir.

Cönk. Mecmua. Devrim: İnkılâb. Esrime: Heyecan. Kıvanç: Saadet. Dizi: Satır. İnanç: İyman. Ulusal güre: Millî irade. Alaz: Alev. Balkır: Lem'a. Tüm: Tam. Savgun: Feragat. Arı: Temiz. Amaç: hedef. Anlam: Mana. Erdem: Fazilet.

RÖNESANSTA
Türk Tefekkürünün Rolü
I

HAYDAR TOLUN

« Hulâsa: I — İslâm medeniyeti kur'anla başlamış bir madeniyet değildir.

II — Tercüme devrinin en faal mütefekkiri ve « Arab okulu » denen felsefî çığırın sahibi Türk filozofu (Farabî) dir. Bunun için bu felsefe okuluna, Arap okulu değil, ancak (Türk okulu) demek mantıkîdir.

III — « İkinci Muallim Farabî » ile « Doktorların Prensi İbni Sina » adlı iki büyük Türk olmasaydı ve Türk okulu eski çağların medeniyetini, henüz tazeliğini saklıyan lezzetli ve daha olgunlaşmış bir meyve halinde ortaçağ Avrupasına sunmamış olsaydı on altıncı asır rönesansı tahakkuk etmiyecekti demiyorum, fakat mutlaka daha bir kaç asır gecikecekti.

IV — Türk mütefekkirlerin arkasında yürüyen ve yorulan arap zekâsı, septisisim çukuruna düşmüştür. Bu çukuru açan arab ilâhiyatçısı « Gazalî » dir : Gazalînin lâik felsefe ve ilimlere yaptığı irticaî müdahale, Türk okulunun evvelâ doğu İslâm ülkelerinden İspanyaya ve oradan da ortaçağ Avrupasının gecesine bir kültür meşalesi halinde hicret ve intikaline sebeb olmuştur.

Gazalî, bu septik mütefekkir olmasaydı Farabînin yaktığı kültür ocağı, Avrupadan evvel Asyay[1] ısıtacak . . ve bu günkü « donuk ruhlu şark » ın manzarası büsbütün başka olacaktı. Bu, besbelli bir hakikatdir.

Bir tarihçimiz, Üniversite Doçentlerinden Bay Hilmi Ziya, « Türk Tefekkür Tarihi » adlı eserinde: Farabî ile Gazalî arasındaki geniş rasyonalistik, fideistlık uçurumunu bir hamlede kapatmak ister gibi, Farabînin (Meratibi lulûmi) ile Gazalînin (İhyai Ulûmüddîn) ini ayni mahiyette iki eser telâkki etmek zuhulüne düşüyor. Halbuki Gazalînin (İhyai Ulûmüddîn) i, Farabînin « Meratibilulûm una benzemek şöyle dursun, ona tamamile aykırı ve zıt bir karakterde, mürteci bir hassasiyetin mahsulü olan bir « Ahret kitabı » dır. Ve butün belâgatile insanları dünya nimetlerinden iğrendirmege, dünya alimlerinin otoritesini yıkmağa çalışır.. Gazalînin nazarında Farabî gibi, lâik ilimler ve aklî metafizik taraftarı âlimler, filozoflar : « üzeri otlu bir bataklık gibidir, zahiri çimen görünür batını kokmuş çamurdur. Bunlar kabirler gibidir, zahiri mamur, batını ölü kemiklerile doludur. » [İhyai Ulumiddin'den].

VI — Fransa Enstitü azasından (Compayré), Pedagoji Tarihinde:

« Üç Rönesans mevcut olduğu haklı olarak söylenmiştir. Bunlardan birincisi : Charlemange'nin teşebbüsü

ile vukua gelmiş fakat ışığı devamlı olmamıştır. İkincisi: Onikinci asır Rönesansıdır ki bundan skolâstik doğmuştur. Üçüncüsü: Onaltıncı asrın büyük rönesansıdır ki halâ devam etmektedir ve büyük ihtilâl (La révolution) ile tamamlanmıştır » diyor. Bu mutalea tamamen indî ve doğmatik bir mutaleadır. Bizce tefekkür silsilesinde açık (Hiatus) yoktur.

Avrupa, « İkinci Muallim Farabî » nin onikinci asır ile ilk medeniyetler çağı arasına kurdugu köprüden geçerek kalkınmış, (Rönesans) a ermiştir. »

Bazan İslâm medeniyeti, bazan da daha büyük bir haksızlığa düşülerek Arap medeniyeti denen parlak devir, bir çoklarımızın zan ettiği gibi « Kuran » la başlanmış bir medeniyet değildir. Çünki Kur'an bir « İlim kitâbı » değil, bir « Din kitabı » dır: « dinimizin aslülusulü olan Kur'anı mübinin evamir ve vesayasile iktifa ederek dini mübini Ahmedî hıttasına fenni ithal etmemeli, ayatı celileyi bilûzum tevile kalkışmamalıdır.

Kuranı mübinde tabiiyat ve felekiyata, tabiri umumî ile fenne ait varid olan ayatı celile mucerret ibreti tahrik, tevhidi bâriyi tezkir için varittir . . . . binaenaleyh Kuranı Mübin bir fen kitâbı değildir. » [1]

Okuduğnmuz bu satırlar, Kuranın İslâm medeniyetini parlatan ilimleri ihtiva etmediğini, onun yalnız bir din kitabı olduğunu gösterir. « İslâm medeniyeti ve Arap felsefesi iki unsuru mühimmin eseridir: İlâhiyatı islâmiye (la théologie Musulmane) ve ulûmu yunaniye (les Sciences Grecques). » [1]. Bunu böyle kabul ettikten sonra ortaya pek tabii olarak bu ilim ve felsefenin İslâm medeniyetine nereden ve hangî kanalla gelmiş ve kimler tarafından getirilmiş olduğu meselesi çıkar. Bay Mehmed Fuat Köprülü, (Dergâh) ın üçüncü sayısında neşrettiği (İslâm Fütuhatı) başlıklı bir makalesinde İslâm fütuhatından bahsettikten sonra, « bu muazzam fütuhatın iki neticesi oldu : Birincisi, bu sahalarda yaşıyan muhtelif dinlere ve ırklara mensup ahalinin - muhtelif âmiller tesirile - İslâmiyeti kabul etmeleri; İkincisi de, o kadar muhtelif medeniyetlerle temas eden İslâmiyetin tekâmülü zarurîsi. Yeni bir mefkûrenin feyziyle çölden fırlıyan İslâm kuvveti, eski dinlerden ve medeniyetlerden kalan bakiyeleri - her yeni dine mahsus unfü şiddetle - ortadan kaldırmışdı. Lâkin muahharen onların yerine yeni bir medeniyet kurmağa tabiatiyle mecbur oldu. İşte islâm medeniyeti, esaslarını tabiî araplardan almakla beraber,en ziyade yıktıgı eski medeniyetlerin ve dinlerin bakayayı anasırı sayesinde inkişaf edebilmiş, türlü türlü harslere malik muhtelif kavimleri kucaklayabilecek kavi ve cihanşumul bir medeniyeti ancak o sayede vücude getirmiştir. Yoksa yalnız çöl harsinin unsurları, kendi başına bu kadar bü-

[1] — İzmirli İsmail Hakkı. Yeni İlmi Kelâm. S: 5

[1] — Bohor İsrail. Tarihi Felsefe. S:206

yük bir işi yapmağa kadir olamazdı. « İslâm ümmeti » dediğimiz kütle nasıl sırf araplardan mürekkep değilse, İslâm medeniyeti de münhasıran arap ların ve araplığın mahsulü değildir.» diyor.

Köprülünün bu fikri yeni bir şey değildir. (Medeniyeti İslâmiye Tarihi) nde de : « Ulûmu dahileden murad İslâmiyetin zuhuru sırasında İslâmların tanıdıkları memalikte münteşir olan ulûmu kadimeden ibarettir, Bu ulûm ve maarif ise ezminei tarihiyenin iptidasından itibaren medeniyeti İslâmiyenin zuhuruna kadar tevali eden edvarda tariki medeniyete sülûk eden akvamı muhtelifenin ricali ilimüfelsefe ve edebiyatı tarafından vücuda getirilen maarifi beşeriyenin hulâsasından müteşekkildir. Asurîlerin, Babilîlerin, Fenikelilerin, Mısırlıların, Hintlilerin, eski İranlıların, eski Yunanlıların zübdei ulûm ve maarifi o cümleye dahildir. Bu sözlerimiz ile arapların her milletin ilmini o milletten ahiz ve iktibas ettiklerini demek istemiyoruz. Yalnız şunu beyan etmek isteyoruzki Araplar âlemi medeniyette ispatı vücut ettikleri zaman ulûm ve maarifi beşeriye asırların tevalisi ve anasırın tefaulü ile süzüle süzüle kısmı azamı Yunanlılarda toplanmış idi. Yunanlılar bu ilimleri muntazam tertibat ve tasnifata tâbi tutarak terakki ettirmişlerdi. Müteakiben hıristiyanlık zuhur edince ulûm ve maarife ayrıca bir tesir icra etmiş idi. Bu ulûm ve maarifden bir kısmı bilâhara İslâmların hakimiyeti altına ve silki hizmetine giren İran, Hind ve saire gibi hükûmatı kadimeden kalma akvam nezdinde kalmış idi. Araplar işte bu akvamın umumundan iktibası medeniyet eylemişlerdi. » [1] denmektedir.

Bizim bulmak istediğimiz şey işte bu, Köprülünü « eski medeniyetlerin ve dinlerin bakayayı anasırı» ve Cerci Zeydanın « Ulûmu dahile » didikleri şeyin İslâm medeniyetine nasıl intikal etmiş olduğu keyfiyetidir. Çünkü bu mesele halledilmedikçe İslâm medeniyetinin hakikî karakterini anlamağa imkân yoktur. İzmirli Bay İsmail Hakkı, (Talim ocağının şarka sureti intikali) hakkında şunları anlatıyor :

« Farabînin telâkkîsine göre felsefe Atinadan İskenderiyeye geçmiş idi. Batlamyoslar hükûmeti zamanında felsefe yalnız İskenderiyede talim olunuyordu . . . .
. . . .
. . . . . . Bu hal İslâmın zuhuruna kadar böyle devam etti. Sonra talim ocağı İskenderiyeden Antakyaya geçti, burada bir çok zaman kaldı . . . .
. . . . Talim ocağı (Ömer ibni Abdül'aziz) zamanında İskenderiyeden Antakyayâ, (Mütevekkil) zamanında ise Antakyadan Harrana geçmiş idi. İşte felsefe taliminin seyri şarkda böyle telâkki ediliyordu.) [2]

Felsefe tedrisatının bu suretle garptan şarka doğru akışı, Süryanî·

---

[1] Cerci Zeydan. Medeniyeti İslâmiye Tarihi. c. 3. s. 126

[2] İzmirli İsmail Hakkı. İkiTürk Feylesofı. Derülfünun Edebiyat Fakültesi mecmuası s. 292:

leri Araplardan evvel Yunan kültürüne kavuşturmuştu. « Milâdın üçüncü asrı evailinde Süryanî kilisesi Yunan kilisesine raptedildi ve bu suretle Süryanîlik ile Yunanîlik arasında resmî bir rabıta teessüs etmiş oldu. Süryanî hayatı fikriyesinin merkezi Fırat nehri kenarında kâin Edes (bu günkü Urfa) şehri idi. Bu şehirde müesses bir medresede akaidi diniye ile beraber, o vakit ilâhiyatın bir şubei lâzimesi addolunan felsefei Yunaniye okutuluyordu. Bu vesile ile Süryanî lisanına hayli âsarı Yunaniye tercüme edildi.» [1].

Süryanîlerden sonra Yunan felsefe ve ilimlerinin tesiri altına giren ilk millet Araplar oldu. Suriye ve Irak havalisini bir hamlede istilâ eden Araplar, Süryanîlerin delâletiyle Yunanî felsefeyi tanıdılar. « İslâmda medresei felsefiye asarı felsefiyenin nakil ve tercümesinden sonra teessüs etmiştir. İlk devri İslâmda tıp, nücum, fizik felsefeye pek sıkı bir surette merbut idi. Daha birinci asrı hicrîde Emevîler zamanında bir takım asarı tıbbiye tercüme edilmiş idi. »[2]

Bu tercümelere devam edildi.

« Hulefayı Abbasiyeden(Ebucaferül Mansur) Hint, Fars, Pehlevî, Süryanî ve Yunanî lisanlarında muharrer bazı kitapları Arapçaya tercüme ettirmekle Maarifin terakkisini mucip büyük bir hizmette bulundu. Elmemun hazretleri müşarünileyhin bu mühim teşebbüsünü fevkalâde bir gayret ve muvaffakiyetle takib ederek hicretin 217 inci senesinde Bağdatta (Darülhikme) namındaki müessese dahilinde resmî bir tercüme dairesi tesis ve Süryanî ulemasından (Hanin İbni İshak) ı tercüme heyeti riyasetine tayin eyledi.» [1]

Diğer taraftan Yunanî felsefenin garptan şarka olan bu intikalini kolaylaştıran velût zekâlar da beliriyordu. Arap filozofları içinde Yunan eserlerini ince bir dikkat ve ferasetle tetebbu etmiş (Elkendî) gibi âlimler, mütemadî tercümelerle Yunan irfan hazinelerini çöle taşıyordu.. Elkendînin babası,(Harunerreşid) zamanında (Kûfe Emirî) idi. Elkendî, babasının servetile konforlu bir hayata kavuştu. İlmî araştırmalar için müsait zamanı vardı. Ansiklopedik zekâsı bütün Yunan ilimlerini kavramıştı. Hicrî üçüncü asırda kendisine (Feylesofül İslâm) denilen Elkendî kadar velût bir mütefekkir yoktu. Meşhur oryantalist (Flügel) Elkendînin eserlerine dair yaptığı listede «265» kitabın adını sayıyor. Tercümeleri arasında Aristonun Metafiziği, Mantığı ve Mephası Şiiri ; Porfirüsün (İsagoci) si, Batalmyosun coğrafyası ve Elmecistisi ve Öklidisin (Anasır) yahut (Elerkân Les éléments) ı vardı. Fakat tercümeler ve nakiller daha ziyade (Darülhikme) nin aylıklı mütercimleri elinde kalmıştı ve hakiki bir ilim disiplıni kazanabilmek için büyük bir mütefekkirin gelmesini bekledi.. Ve nihayet İslâm medeniyetinin güneşi doğdu. Bu güneş Farabî idi. O, İslâm âlemine muhtelif mecralardan sızan Yunan ilim ve felse-

[1] Bohor İsrail. Tarihi felsefe. s. 208

[2] İzmirli İsmail Hakkı. İki Türk feylesofu. Darülfünün Edebiyat Fakültesi mecmuası. s. 290

[1] Bohor İsrail.Tarihi Felsefe. s. 210

fesini büyük bir kanalda topladı. Bu kanal, [Aristo Kanalı] idi. Farabî geniş kavrayışı ve çok defa bizzat Aristoyu da geçen ince tahlillerile [Yunankârî] ilim ve felsefenin ve bilhassa Aristo mantığının şarkta en büyük naşıri ve mümessilidir. Fransızların çok kıymetli bir felsefe kamusunu yazan Franck, bu büyük Türk filozofu için, « Elkendî, gezinciler felsefesi [1] bilgisini Araplar arasında yayan bir çok felsefî eserler vücuda getirdi. Fakat Farabînin daha mühim çalışmaları bu eserleri unutturdu. » diyor. [2]

« Farabî, Harrandan kalktı tekrar Bağdada döndü. Fakır ve ihtiyaca göğüs gererek felsefe ile o kadar uğraştı, o kadar uğraştı ki akranına faik oldu. Ulûmu müsbeteyi de mükemmel suretle elde etti. Daha sonra Bağdattan kalkıp Maveraünnehire geldi. İkinci asrı hicrîde başlıyan tercüme devri Farabî zamanına kadar devam etmiştir. Fakat tercümeler karışıktı. Birbirine uymıyordu. Mülahhas da değildi. Alisaman hükümdarı bu tercümeleri toplayıp mülahhas, mühezzep, aslına uygun bir tercüme yapmasını Farabîden iltimas etti. Farabî kendi memleketinde hükümdar olan bu zatın iltimasını kabul ederek bütün asarı cem ve tetebbu etti. Bir tercüme meydana getirdi. Adını (Ettalimüssani) koydu. İşte (Muallimüssani) unvanı âlisi bundan neşet etmişti. İbni Sina tetebbuatı felseyesini (Ettalimüssani) sayesinde ikmal etti. (Şifa) sı (Ettalimüssani) nin mülahhası demek idi. [1]

Farabî bu suretle İslâm medeniyetini en parlak devrini yarattı ve Yunankârî ve tamamen gayri dinî bilgileri ve Aristo metafiziki ile aklî ilâhiyatı canlandırdı.

« İkinci Muallim ». Bu çok mühim işi, bütün Aristo zamanının ilmini kucaklıyan geniş bir ilimler mecmuasını, (İhsaülulûm) unu yazmak suretile başardı. Bu eser, D'alember ve Diderot gibi Fransız Ansiklopedicilerinden yüzlerce sene evvel, bir Türk filozofu tarafından vücude getirilmiş ve ilimleri sırasiyle izah eden hakiki bir Ansiklopedidir.

Franck, (Felsefî İlimler Kamusu)nda bu eserin İspanyadaki meşhur (Escurial kütüphanesi) nde bulunduğunu bildiriyor ve « yanılmıyorsam Farabînin ismi altında ve Lâtince neşredilen (Compendium - omnium Scientiarum) adlı eser, [İhsaülulûm İhçâ - al - oloum] un hulâsa halinde tercümesidir. » diyor.

Bu satırlar Farabînin ilmî hüviyetini çok güzel göstermektedir. Bir çok Avrupalı oryantalislerin Farabî ve İbni Sinadan bahse-

[1] . Aristo talebesine gezinerek ders verdiği için onun felsefesine gezinicilar felsefesi (La philosophie peripateticienne) denmişti. Araplar yürümek demek olan (meşiy) kelimesinden müştak (meşaiye) kelimesini kullandılar..

[2] . Franck, Dictionnaire des Scieaces philosophique. P. 880

[1] . İzmirli İsmail Hakkı. İki Türk Feylesofu. Darülfünun Edebiyat Fakültesi mecmuası

derken « Arab Filozofu » sıfatını kullanmaları hir lakaydî eseri olarak kabul etmek icab eder. (Leibnitz) e bütün eserlerini Fransızca yazmışken gene Alman filozofu, « Bacon » ve « Niwton » a bütün eserlerini lâtince yazdıkları halde İngiliz filozofu ve â'imi deniyorken Farabilere,İbni Sinalara Araplık isnadı çok gülünçtür ve gayrı mantıkîdir. Ümmet devrinin bariz karakteri ümmet dilini kullanmaktır.. Şurada şunu la kaydedeim ki: Müşterek İslâm medeniyetinin, müşterek ilim dili olan arapçayı işleyen ve zenginleştiren en büyük lûgati, « Sahhahı » yazan Cevherî de bir Türktür.

Buraya kadar verdiğim izahattan Türk tefekkürünün İslâm medeniyetinin yegâne hâkim karaktetine malik olduğu kâfi derecede anlaşılmıştır zannediyorum. Şimdi de bu medeniyet ve rönesansın ne suretle vatan değiştirdiğini arıyalım :

Buisson'un Pedagoji Kamusu, araplar maddesinde, tarihte Arapların görünmesi, sarı sabır (aloès) ile, elli yahut yüz sene esmer ve tozla örtülü kaldıktan sonra birden bire geniş kızıl çiçeğini açan ve parlaklığı sahrayı aydınlatan çölün bu nebatile mukayese ediliyor ve Arapların orta zamanın gecesinde bir parlayıp bir sönmeleri öyle olur olmaz muhakemelerle izah edilemez deniyor... Ve bir az aşağıda bu anî sönüş :

« Muhammedin müridlerini techiz eden imanda öyle bir perensip vardı ki bu perensip onlara galibiyetlerinde yardım ettikten başka, hamlelerini felce de uğratacaktı. Bu perensip, önünden kaçılmaz talie karşı kör bir itikad olan kadercilik (fatalisme) dır. » şeklinde izah ediliyor. Ve buna: « kaderci inanışlarile terbiyenin tesirini inkâra sürüklenmiş bir kavmda pedagojik perensipler ve metod mevzu bahsolamaz. » gibi bir hüküm de ilâve edilerek her şey kesilüp atılıyor...

Diğer bir âlim, Profesör Bartold, (Dergâh) mecmuasının 13 üncü sayısında, « Şark - İslâm tarih ve medeniyetine dair » başlıklı bir makalesinde: « Umumî bir kabule göre, Müslüman ilminin [1] ibdaî devri miladın 12 inci asrı ile nihayet bulur. Mamafi bundan sonraları müslüman âlemi medenî faikiyetini muhafaza etmiş ve cihan ticaret yolları müslüman tüccarın elinde kalmıştır. » diyor. Ve İslâm medeniyetinin inhitatına sebep olarak ta, Türklerle Farslar arasında zuhur eden ve islâm birliğini bozan muhasamaları gösteriyor. -

Bizce İslâm medeniyetinin. yahut asıl doğru tabirle İslâm Rönesansının kaybolması mahallî bir vakıadır. Hakikatte o sadece şarkî İslâm ülkelerinde görünmez olmuştur.. Ve bu kayboluş bir yok oluş değildir : Lâik ilimler ve felsefe şarktan İspanyaya hicrete mecbur edilmiştir. Bu hicret ve intikalin sebebi de islâm medeniyetini doğuran Yunankârî ve aklî ilim ve felsefenin normal akışının bir mania ile karşılaşması, mecrasının kapatılmış olmasıdır.

Bizim kabulümüze göre bu intikal

---

[1] Bartoldun Arab ilmi demeyüp müslüman ilmi demesi şayanı dikkattir.

vakıasının yegâne sebebi ; İslâm medeniyetinde müspet rolü oynıyan hâkim Türk tefekkürü karakterinin husûfa uğratılması ve (Farabî) nin, Arapça konuşan bu ikinci Aristonun sahneden ayrılmasıdır. Bu nasıl oldu?..

İzmirli İsmail Hakkı, (Yeni İlmi Kelâmı) nın 86 ıncı sahifesinde, «ilmi kelâma mebahisi felsefiyenin dercine gelince Elkendî ile başlıyarak Farabî ve İbni Sina gibi islâm feylesoflarının mesaileriyle ehli islâm arasında kelâma muarız bir felsefe teessüs etmekle Gazalî zamanında halk iki kısma ayrılmış idi.» diyor. Görülüyorki Kurana müstenit «Sırf naklî» bir felsefe olan müslüman ilâhiyatı ile «Yunankârî aklî» felsefe arasında geniş bir uçurum vardı. Bunlardan birincinin mensuplarına «Elmütekellimin», ikincilerin teşkil ettiği zümreye de «Elfelâsife» denirdi.

Bu zümre Yunanîlerle temas neticesinde yetişti: «Elkendî, Farabî, İbni Sina, İbnirrüşd» Felâsife gurubunun en mümtaz mütefekkirleriydi . . Bilhassa Farabî, Aristo metafiziğini ve aklî bir ilâhiyatı şiddetle iltizam ediyordu. O, «Yunan ilimlerini» islâm ülkelerinde tamamen canlandırmıştı. Fakat Farabînin kurduğu bu lâik bilgiler sarayı Gazalî tarafından yıkıldı: «Müteahhirin ilmi kelâmı ise Gazalî ile başlamış, Razî ile istikmal olunmuş, Amedî ile tevsi edilmiş, Beyzavî ile tevsi hususu gayei kemale gelmiş idi . . . .

. . . . müteahhirin ilmi kelâmı alemi islâmda felsefeyi durdurdu, çünkü bu ilmi kelâm felsefei yunaniyeyi âlemi islâmda neşir ile efkârı islâmiyeyi felsefei yunaniye sahasına yaklaştırmak isteyen felâsifei islâmiyeye, Farabî ile İbni Sina ve emsalinin felsefelerine, o vakitler zuhur eden mübtedia ve mülâdideye karşı vaz olunmuş idi.» [1]

Müteehhirini mütekellimin medresesini açan, onlara pışuva olan Ebu-Hamit Muhammed Gazalî [505], felsefei islâmiye içinde Aristonun ilmini tâmamile nakledenleri araştırıyor, ancak iki Türk feylesofu buluyor: «Farabî ile İbni Sina. Felsefeyi red ve kabul hususunda ancak bu ikisini kaşısında tutuyor.» [2]

Gazalî, Farabînin meydana getirdiği bu «Rönesans» ı yıkmak için evvelâ «Makasidülfelâsıfe» sini yazdı. Bu eserde filosofların maksat ve fikirleri samimi bir ifade ile anlatılıyordu. Fakat Gazalînin asıl maksadı felsefeyi neşir ve tamim değil, bu eserini takip edecek olan eserle neleri yıkmak istediğini anlatmak ve ortadan kalkmasını istediği fikirlerin bir listesini yapmaktı. İkinci eseri çıkmakta gecikmedi : «Tehafütülfelâsife». Gazalî bu eserile filozoflara hücum ediyor, onların bilgilerinin, bir birini nakzeden bir takım yanlış bilgiler olduğunu söylüyordu. «Feylesofları Devirme» adını taşıyan bu kitâp, maalesef tesirini icra etti. Çünkü feylosofların başı, Farabî öleli çok olmuş ve onun yerini tutacak onun kadar enerjik ikinci bir müte-

---

[1] İzmirli İsmail Hakkı.Yeni İlmi Kelâm. s : 88

[2] İzmirli İsmail Hakkı. İki Türk Feylesofu. Edebiyat Fakültesi Mecmuası sahife: 268.

fekkir de yetişmemişti. Gazalînin istediği oldu, Çünkü « Rönesans » a vurulmak istenen meş'um darbe indirilmişti. Türk mütefekkirlerinin vücuda getirdiği bu « Rönesans » bir daha şarkî islâm ülkelerinde parlıyamadı. Ve Gazalinin septik tesirinden - uzak olması itibariyle - masun kalan İspanyaya hicret ederek orada bir müddet daha orta çağın gecesini aydınlatmakta devam etti. İspanyada, « Felâsife »nin son halkası ad edebileceğimiz hür zekâlı bir Arab filozofu « İbnürrüşd», « Farabî Rönesansı » da diyebileceğimiz bu mes'ud çığırı korudu. «Frank» ın « Felsefî İlimler Kamusu » nun Gazalî maddesini yazan « Munk » un dediği gibi : « Felsefe şarkta bir daha kalkınamadı. Ve İspanyada İbnürrüşd gibi ateşli bir müdafi bulduğu için bir asır daha muzaffer oldu.„

İbnürrüşd, Farabînin açtığı bu çığırı devam ettirmek maksadiyle « Tehafetüttehafüf » ünü yazdı. Bu eser Gazalînin « Feylesofları Devirme » adlı eserine karşı yazılmış kuvvetli bir reddiye « Réfutation » idi. Fakat İspanyadan kopan bu beliğ avaz, Gazalinin uyuşturucu septisismi ve asetik mistisismi ile derin bir uykuya dalmış olan şark müslümanlarını uyandıramadı. Çünkü Arab zekâsı, çetin felsefe münakaşalarından yorulmuş, ve düşünmeden inanmayı daha kolay bulmuştu.

Hahikat bundan ibaretken Bay Hilmi Ziyanın Gazalîyi de Farabî gibi taassubsuz bir ilim naşiri addetmesi doğru değildir. Bay Hilmi Ziya: « Ansiklopedi mahiyetinde olan eseri: « Ettalimüssani » dir, fakat bilhassa « İhsaülulûm » ile İslâm medeniyetinde en fazla tesir yaptı. « Meratibilulûm » ismindeki diğer bir kitabı ile « Felsefe öğrenmezden evvel bilinmesi lâzım gelen şeyler » hakkıddaki Yunan, İskenderiye, Sabiî ve İslâm ilimleri hakkında bazan çok mufassal malûmat vermektedir. Sonraları İslâm mütefekkirleri arasında bir çokları bu cinsten eserler vücuda getirmişler ise de, hemen ekseriya Farabîyi taklid ve takib etmişlerdir.

Gazalînin « İhyailulûm » ı, Osmanlılarda Taşköprülü Zadeye kadar bir çok alimlerin vücude getirdikleri « Mevzuatülulûm » lar bu nevidendir. » diyor. [1]

Bay Hilmi Ziyanın, Gazalînin, «İhyai ulumüddin» ini Farabînin «Meratibül ulûm» u nev'inden, aklî ilimlerden bahseden bir eser addetmesi öyle zannediyoruz ki bu kitabın okunmamış olmasından ve isminin bir çok tarihçilerimizce « İhyaülulûm » şeklinde yanlış kayd edilmiş bulunmasından ileri gelmektedir.

Halbuki bu eserin adı « İhyaülulûm» değil, « İhyai ulumiddin » dir. Ve isminden de pek güzel anlaşıldığı üzere, Gazalî bu kitabında

[1] — "Türk Tefekkürü Tarihi „ cid: I S: 179

Farabînin (Meratibülulûm) unda yaptığı gibi aklî ilimlerden bahsetmez ve onları canlandırmaz; bilâkis kur'an ve hadise müstenid, naklî, dinî ilimleri canlandırmağa uğraşır. Ve ayni zamanda da bütün cehdiyle aklî ilimleri ortadan kaldırmak ister. Mürteci bir hassasiyetle yazılmış olan (İhyai Ulûmüddin) in bütün gayesi bay Hilmi Ziyanın zannettiği gibi (Yunan, İskenderiye, Sabiî) ilimlerini Farabî gibi mevzuu bahsetmek ve onların neşrine çalışmak değil, bilâkis onları ortadan kaldırmaktır.

(İslâm ansiklopedisi) nin Gazalî maddesini yazan Macdonald: «L'ihya ulum al-din (le titre indique que Ghazali était conscient du rôle que jouerait ce livre, voy, Bauer dans Der Islam, IV, 159-160) forme, en sa qualité d'esquisse de tout son système, une espèce à part, bien que, pas plus en philosophie qu'en Ka lam ou en sufisme . . . . » diyor ve «ilk gençliğinden itibaren, onda septisisme karşı bir meyil göründü. En nihayet ciddî surette (Sufisme) e teveccüh etti» cümleleriyle de Gazalînin bu menfi karakterini izah ediyor.

Bakınız Gazalî (İhyai Ulûmüddin) inin (rub'ul ibadat) faslının (kitabül'ilim) inde , (Muhammd) in :

«Talebi ilim her bir müslim üzerine farizadır » ve gene « Eğer Çinde olsa bile ilmi taleb ediniz». Buyurduğunu söyledikten sonra, peygamberin, müslümanların taleb etmelerini istediği ve emrettiği bu ilmin ne olduğunu kendi müteassıb, septik ve bedbin görüşüne göre nasıl tefsir ve tayin ediyor:

İlim iki kısımdır:

I — Farzıayın olan ilimler (ahret ilimleri).

II — Farzıkifaye olan ilimler: (dünya ilimleri)

O, yalnız (ahret ilimleri)nin kıt'î surette ve herkes tarafından öğrenilmesi lüzumunu kabul etmiştir. Bunları öğrenmek her müslümanın üzerine farzdır.

Farzı kifaye addettiği (dünya ilimleri) ne gelince, büyük bir kasabada bu ilimlerin bir şubesine mensub ve vakıf bir müslüman bulunsa artık o ilimleri diğerlerinin öğrenmesine lüzum yoktur:

«Mahmud olan ulûmu gayri şer'-îye tıb ve hesab gibi mesalihi umuru dünyanın merbut olduğu şeylerdir. Bu da farzı kifaye, farz olmayıb fazilet olmak üzere ikiye inkisam eder. Farzı kifaye kıvamı umuru dünyada andan istiğna kabil olmayan ulumdur, bakayı ebdan ihtiyacı için zarurî olan tıb, muamelâtda ve kısmet ve vesayada ve taksimi mirasda ve daha bazı şeylerde zarurî olan hesab gibi, işte bunlar o nlumdur ki bir belde anları ika ve icra edenden hali olur ise ehli belde günahkâr olur ve eğer o belde de bunları bilen bir kişi bulunur ise kifayet edip (!) diğerlerinden farz sukut eder. [1] Tıb ve felâhat he-

[1] — Yani medreselerde dünya İlimlerinin ve umumî terbiyenin bütün müslümanlara neşir ve teşmiline çalışmak abestir.

sab farzı kifayedir dediğimize taaccub olunmasın, çünki nesic ve siyaset gibi usulu sanayi de furuzu kifayedendir, belki haccamcılık da öyledir » [1].

Gazali, alimleri de iki guruba ayırır.

I — Dünya alimleri

II — Ahret alimleri.

Birinci guruba dahil olanlar için «üzeri otlu bir bataklık gibidir, zahiri çimen görü ür batını kokmuş çamurdu, bunlar kabirler gibidir; Zahiri mamur batını ölü kemikleriyle doludur.» Dedikten sonra, dünya için çalışan alimlerin dünyada cahilden daha aşağı ahrette de cahilden daha şiddetli azaba uğrayacağını ilâve eder. Ahret alimlerinin ise. «İlimleriyle dünyayı taleb etmedikleri için» cennette allaha yakın yerleri olacaktır. Gazalîye nazaran hakikî alimliğin ilk derecesi:

«Dünyanın hakaret ve hisset ve kudretini ve zevalde sür'atini, ahretin büyüklüğünü, devamını, safayı naimini ve celâdeti mülkünü idrâk etmek, dünya ile ahretin bir birine zıd olduklarını, anların bir adamın iki zevcesi gibi olub birini irza ettikçe diğerinin gücendirildiğini, bir terazinin iki gözü gibi olub birinin yukarı kalkınca diğerinin aşağıya indiğini, maşrik ile magrib gibi olub birine takarrüb olundukca diğerinden tebaüd edildiğini, biri dolu diğeri boş iki kadeh gibi olub dolu kadehdeki şey'i diğerine boşalttıkca boşun dolarak dolunun boşalacağını bilmektir. Zira dünyanın hakaret ve kudretini ve lezzatının alâm ile memzuc olduğunu, sür'ati zevalini bilmiyen kimse fasidül akıldır.» [1].

Gazalî, bununla da hiddetini teskin edemez. Ve müteakip sahifelerde aklî ilimlerin tarafdarlarına, (Farabî okulu) mensublarına atar tutar [2].

(Siyaset) adamlarile, hamamdaki (hacamatçıları), ilim hiyerarşisinde ayni kategoriye sokan ve aklî ilimlerle «Dünya» ya hiç bir kıymet vermeyen eptik, mistik ve asetik Gazalî, alemşumul hakikatleri aramak için her yerde ve her şekilde kullanılması mümkün bir alet olan (akl)ı, kalın taassub zincirlerile sardı ve onu, (Kanunu ukul üzre) değil, ve fakat yalnız «Kanunu İslâm yani İslâmın mebnası olan risalet, kütübü semaviye, basubadelmevt gibi dini İslâmda kat'iyetle hükm olunan, Din ve Millet tesmiye olunan tarikatı şer'iye üzere ahvâli

[1] — İhyai Ulumüddin tercümesi. Süleyman Tevfik Elhüseynî. Sa: 34

[1] — Ayni eser, Sa; 132-133

[2] — Gazalinin Farabî okuluna mensub islâm mütefekkirlerini terzil ve tekfir eden diğer bir eseri de (Elmünkız mineddalal) dır. Bu eser eski Darülfünün kocaları tarafından tercüme ve neşredilmiştir. Son daha esaslı bir tercümesi de Bursa Millî Kütüphane memuru Bay "Behçet„ tarafından yapılmıştır.

masnuattan bahseder. » [1] Kör ve mahdut bir alet haline soktu. ve bir zamanlar, Aristoların, Euclide ve Pythagore'ların ilim ve fikirlerinin münakaşa, cerh ve hatta ikmal edildiği şarkî İslam ülkeleri, melâikenin (şekli şemail) i hakkında sonsuz münakaşalar, (levhi mahfuz)un göğün kaçıncı katında bulunduğu ve (dürrei beyzadan mı) yoksa (yakutül hamradan mı) yapılmış bir levha olduğu ve allahın günde kaç defa bu levhaya bakarak olacakları oldurduğu meseleleri gibi boş fikir oyunlarının oynandığı geniş bir miskinhane haline sokuldu.

Yukarıda Farabînin açtığı Rönesansın şarkî İslâm ülkelerinden, garbî İslâm diyarlarına intikal ettiğini söylerken, (Munk)un «Felsefe şarkta bir daha kalkınamadı, ve İspanyada İbnürrüşd gibi ateşli bir müdafi bulduğu için bir asır daha muzaffer oldu». Dediğini kaydetmiştik. Bu bir asırlık zaferden sonra bu büyük nur ve medeniyet meş'alesinin nereye gittiğini ve ne olduğunu aramak lâzımdır.

İlk çağlarda Atinada yanan ve orta çağlarda Farabînin elinde daha ışıklı bir alevle parlıyan bu kültür meş'alesi sönmemiştir. O evvelâ şark İslâm ülkelerinden İspanyaya ve oradan da Compayré'nin on ikinci asır Rönesansı dediği ilk uyanma ve kalkınmıya inkılâb etmiştir.

Bundan sonraki bir etüdümüzde (Farabî okulu) nun, yani Türk tefekkürünün Avrupa rönesansında bu mühim rolü nasıl oynadığını tayin ve isbat edeceğiz.

---

[1] İzmirli İsmail Hakkı, Yeni İlmi Kelâm sahife: 4

Çanakkale Savaşı için ..

(Çanakkale) Türklüğün hiç dinmiyen sesidir.
(Çanakkale) ögenin son gücü yenmesidir.

Nice adsız Türk orda parlattı süngüsünü...
Oğan Türk süyü orda çinnetmedi ününü...
Orda et çelik oldu, orda kemik tunc oldu.
Yedi başlı bin devin hıncı orda buğuldu!.
Deniz gülle yağdırdı, kıran fırlattı deniz,
Nice oflaz canlara ölümler attı deniz!.
Her gün kızıl yalınla yandı orda tanyeri!.
Her gün orda silerdi, süpürürdü kan yeri!.
Benzi kızıllaşırdı, orda, kandan Çavaşın!.
Bir eşi görülmedi, orda geçen savaşın!.
Her gece karanlığı bin yıldırım ezerdi!.
Kuduz fırtına gibi, ölüm, ulur, gezerdi!.
Gülle kasırgasından sarsılmıyan kalmadı!.
Enginler sarsıldı da kaya Türk sarsılmadı!.
Orda kanlı devlerle çarpıştı Türk aslanı...
Son yumruğu o vurdu, odur Türkün özcanı..

Bir ana armanıdır, orda her kafatası!...
Türkü orda kurtardı Türklüğün Özatası..

(Çanakkale) bir sonsuz, bir yaman köpürüştür!
Yıl geçtikçe ününü artıran bir döğüştür!
Türkün tutuşmuş erki orda oldu bir sınır!.
Her inancı titriyen, gider orda ısınır!.

Çanakkale!. Güncüzü durdurdun, ilkönce sen!..
Türklük yeni can aldı, güç aldı, yene senden !..
Her türlü varlığıyla bir ölke sana aktı ! .
Sana armağan deye, sayısız genç bıraktı ! .
Türk bağrında barınan o gençler birer alev . .
O alevler eritir, daha yüz binlerce dev ! . .
Çanakkale !.. Gözümün, gönlümün ışığısın ! . .
Başeğmez bir ulusun candan tapındığısın ! . .

Yüz binlerce yıl geçse ünün yüzbinlenecek ! . .
Senden fışkıran sesim yüzbin yıl dinlenecek !..

Tahsin Nahit Uygur

Öge : Dâhî . Oğan : Kadir . Sü : Asker . Oflaz : Cesur . Yalın : Alev . Çavaş : Güneş . Arman : Hasret . Erk : İrade . Güncüz : Tarih .

"Osmanlılık„ nedir ?

Bu gün bütün geçmişe karışmış ve « müstehase » leşmiş bulunan «Osmanlı» ayalgısını burada yine ele alarak bilgi bakımından araştırmalar yapmak istiyoruz. Bu günkü ergin ve olgun anlayışınızın, bu günkü açık ve yüksek görüşünüzün altında bu ayalgının ne denli değersiz olduğu birdenbire seziliyor. Yer yüzüne sığamayan kos koca bir ulusun köklü, ünlü ve dölekli adı kururken yüz yıllarca bizim böyle bir boy başlığı altında nice kaldığınıza, bir oymak ongunu altına nice sığınıp durduğunuza şaşılır.

« Osmanlı devleti », « Osmanlı saltanatı», «Osmanlılık» ayalgılarını daha düne gelinceyedeğin en anlayışlı, en yüksek sayılan sezginler bile anlayışsızca, ve hiç bir utanç duymadan kullanıyorlardı. Namuk Kemal:

Osmanlılarız can veririz, şan alırız biz.

Diyor, Fikret:

Osmanlılık ufukta kızıl bir bulut gibi... deye bu eski koflaşmış ve değersizleşmiş varlığı süslemeye çalışıyor, söz öğüş bütün ozanlar ve yazıcılar hepsi de bu iğreti kuruma özel bir yapı, ölmez bir varlık kılığı vermeye çalışıyorlardı. Şurası da hiç söz götürmez ki onlar bilmiyerek, sezinlemeyerek Osmanlı adı altında Türk gücünün tükenmez, arı kaynağını görüyorlardı. Böyle kendi benliğini olduğundan başka türlü bir varlık olarak görmek demek olan bu sapıntıyı aşağıda «Bovarisme» adı altında biraz açacağız.

Soy biliminin bize öğrettiğine göre kişi topluluklarının ilerileme gidişleri, yapısı başkalaşmamış uruk (Klan) lardan başlar, daha sonra «tire» ler «boy» lar, «oymak» lar en sonra «el» ler ve «ulus» lar gelir. İşte Osman Oğulları Anadoluya geldiklerinde bir «boy» veya bir «oymak» tan başka bir şey değildi. Yıllar, yüz yıllar geçti, geniş ülkeler alındı. Bununla beraber bu oymak yapısı, oymak özü bir türlü değişemedi.

Oymakların yapısı, çok yalıncadır. Sosyal başkalıklar çoğalmamıştır. Soyun bütün erk (kuvvet ve iktidar) ı oymak beyinde görünür. Yanıtsal, siyasal, ongal (hukukî) ve ekonomik bütün erkler onun elinde toplanmıştır. Bu erk babadan oğula geçer ve oymak da bu kökün adıyla anılır.

İşte «Osmanlı» başlığı da böylece (Kara koyunlu, Ak koyunlu, Beni Şümmer, Beni Anize... gibi) bir oymağa verilen adtır. Ve bu oymak tini soyun kendiliğinden geçirdiği bütün değişikliklerin kerçine (rağmen) son günleredeğin yaşamış kalmıştır.

Osmanlı padişahları, bu gün bile göçebe, göçer konar ellerde

eşlerini gördüğmüz oymaklar gibi bütün ülkeyi kendi yurtlukları, ulusun elini istedikleri gibi kullanacakları yetülleri; ulusu da kendi tarlalarında gündelikle çalışan kulları sayıyorlardı ve bilerek veya bilmiyerek bu tutumu yaşatmak için dayatıp duruyorlardı. Yirminci yüz yılda ve Avrupanın burnu dibinde daha bu orta kurun orneği oymak erki yaşıyor, daha tanrı evlerinde, uyutulan buduna: (tanrının yer yüzünde gölgesi, yalavacın oruluğu (vekil), Mekke ve Medinenin tapığcısı...) olan gülünç, karanlık bir karaltının buyruğu sürdüğü ortalığa yayılıyor, daha son günlere gelinceyedek eteyıllık kurumlarında oymak erki örneğindeki yarguçlar (mahkeme), yartı yerleri (fetvahane) korunuyor, daha (medrese) denilen ve bakımsız ilkenin kılca işine yaramayacak, çağı geçmiş dırıltıları bilgi adı altında yaymıya uğraşan kurumların yaşamasına göz yumuluyor, daha (Tekke) denilen yüz kızartıcı mızmızlık ve uyuşukluk yuvaları kutlu bir bucakmış gibi saklanıyordu. Bu gün bütün irteklileri andıkça, düşündükçe utanç ve sıkıntıdan ter dökmemek elden gelmez.

Sosyoloji, her hangi bir kurumda ilke içinde yaşıyan kurumların yerinde ve çağında (normal) olanlarıyla olmayanlarını (anormal) ayırt etmek gücünü bize veriyor. İşte biz bu ölçü ile, uzun uzadıya yayıp açmaktan çekinerek Osmanlı erkinin böyle eski, çürük ve çağı geçmiş kurunlarla sürüklene sürüklene yarı köle bir eteyilik kılığına girdiğini kısaca gösterdik.

İşte «Osmanlı hükûmeti» burada uzun uzadıya yarıp açmayı gerekli bulmadığımız için kısaca gösteriverdiğimiz gibi, böyle ana kurumları çürümüş, yarı köle bir eteyilik kılığına girmişti. Artık doğru ve temiz işlemekten kalmış, kolay kolay kımıldanamaz olmuştu. Bu koca karaltı girmiş olduğu bu kılıkla çok eski kurumlardan artakalan bir «monstre» görünüşü gösteriyordu. Hani yaratılışın çok eski çağlarında bir takım canlılar varmış ki bu gün onların çok gülünç, çok bam başka olan biçimlerini gördükçe şaşırıp kalıyoruz. Bir takım bilginler yer katlarını araştırırken ellerine geçen kemiklere, taşlaşmış canlı izlerine bakarak bu eski varlıkları ortaya çıkarıyorlar. Son günlerde «Sinema» yardımıyla bunları bize daha iyi göstermenin kolayını da buldular. 7 - 8 yıl önce böyle filim görmüştüm; Orada yer yüzünün bu irteki konukları çok güzel canlandırılmıştı. Bunların hemen hepsi de pek gülünç, pek başka kılıklarda idi. Gülünç yerine acıklı desek daha doğrudur. Öyle biçimsiz yapıları vardır ki bu yüzden yaşayışları çok güç, çok elemli oluyordu: Küçük bir başın arkasına takılmış kocaman bir gövde.. Uzun kuyruklar, çok işe yaramayan ayaklar !...

Onlara baktıkça adamın içine üzüntü geliyor, yüreğini sıkıntı buğuyordu. Düşününüz: En küçük bir iş, bir kımıldanış için değerinden

çok artık bir güç, bir emek veriyorlar.. Hint kozu büyüklüğünde bir baş, bir metre uzunluğunda bir boyunla göğdeye bağlı.. Bu yamrı yumru kocaman göğdenin arkasına da üç beş metre uzayan bir kuyruk takılmış... Bu görünüş dirim atılışının cansızlık acununun katılıkları arasından ne güçlükle sıyrılıb çıktığını pek güzel gösteriyor. Varlığının yarısından çoğu taş, toprak gibi cansız bir yapı denilebilecek olan bu tamanlı çayanları görüpte şaşmamak, üzülmemek elden gelmeyor. Öyle sanılır ki baş gövdeden bıkmış, kuyruk gövdeye bağlanmak istemiyor. Bu ağır ve kubat karaltının içinde apışmış kalmış olan emsiz can ise sankim suçunun yükünün taşıyormuş gibi kıvrana kıvrana sürükleniyor. Bu tamanlı yapının parçalörı arasındaki bağlantı öyle iğreti öyle gevşek ki neredeyse kopuverecek ve bu kocaman varlık dağılıverecek...

Bu gün makine bilginleri gücü (enerji) boşa gidermeden işe çevirecek (ideâl makina) yı bulmak için son yüz yıldan beri büyük bir kızışkınlıkla uğraşıyorlar ve gün sayın yeni bir hızla bu ereğe yaklaşıyorlar, oysaki kılınış acunu yarattığı canlı makinalarda bu olgunluğu elde edebilmek için nice yüz bin yıllardanberi çalışıyor. İşte makinayı yaratan us - kişisi böyle ortaya çıkıyor.

Ben bu anlattığım fıımi gördüğüm gün yer yüzünde kurulmuş olan ulusların, eteğeliklerin de erginleşip gelişerek, büyüyüp olgunlaşarak bu günkü yetginlik kertesine gelinceyedek ne gülünç ve ne acıklı kılıklardan geçtiğini düşünmeye dalmıştım. O sırada gözümün önüne bizim (Osmanlı imperatorluğu) geldi.

Budun kurumlarını, illikleri, eteyilikleri canlı varlıklara benzetmek olabilirse (Osmanlı imperatorluğu)-nu da bu eski çayanlara benzetmek gerekti. Bu irteki biçimli eteyilik, çok eski kurumlardan arta kalan bu acıklı ve yamrı yumru kılık içinde nice yaşayabilmişti?

Hepimiz biliyoruz ki bu yarı köle eteyiliği çeviren adamların sıyasası şu iki temele dayanıyordu: Oymak beği olan uruğun korunması; bu eteyiliği gerek siyasal, gerek ekonomik bir köle olarak kullanmak isteyen Avrupa eteyilerinin çıkarlarına olan işlerinin gözetilmesi.. İşte Osmanlı sıyasal kurumunun iş görücülükleri bu dar sınırın içindeydi. Emparyalist ulusların siyasal ve ekonomik asılarının çarpışması bu köleleşmiş kurumu ayakta tutmamış olsaydı bu çürük, kağşamış yapı en küçük bir tekmeye bile dayanamaz, göçerdi,

Ulusal savaş iyiden iyiye açığa koymuştur ki bu kağşamış «saltanat» kulübesini koruyan güç Avrupanın emparyalist gücü idi. Atatürkün keskin öğeliği ve büyük ulusun yüksek gücü son savaşta doğrudan doğruya, ilimizi yurtluk yapmak düşüncesile dönüştüren Avrupanın bu ilgarcı güçlerile çarpıstı.

Tarihimizde bir leke olmaya başlayan düşüncesi hemen hemen bir ur gibi üzerinde yaşadığı canlının artağına olarak yalnız kendisini yaşatmak, olan bu kurum yalnız «saltanat» ocağını kurtarmak için bütün ili bütün budunu yabancıların dişleri arasına parça parça atmaktan çekinmiyordu.

Son büyük değişime gelinceye dek «eteyilik» ve «ulus» anlamları üzerinde birleşmiş, açık bir düşünüş yoktu. Özel yaşayacak olan yalnız «saltanat ocağı idi. Geri kalan budun bu ocağın kulları gibi idi.

Bu gün öz yolunu ve öz benliğini bularak «Türkiye Cümhuriyeti» adını alan ve bu adla öğünen Türk budunu düne gelinceye dek kendi adına, sanına yabancı kalmıştı. Tarihlerimiz başlangıçtan beri «Âli Osman tarihi» başlığını taşıyor ve yalnız bu ocağın ötkünçlerini yazmakla işlerini bitiriyorlardı, Şundan ötürü ki ortada yalnız «Âli Osman» vardı. Konyalı, Karamanlı, Aydınlı, Urfalı... bütün budun bu «Âli Osman» ın kulları idi. Osmanlı tarihinde bütün bu illerin anıldığı, sözü geçtiği görülürmü? Görülürse bile ancak bu iller Osmanlıya karşı geldiğinden ötürüdür. Yer yer kendi benliklerini ve başına olan varlıklarını duyan iller kendilerini dileklerinden aykırı bir güce bağlanmış görüyorlardı. Anadolu tarihi yüz yıllarca budunun bu «hegemonya» ya karşı ardı arası gelmeyen kalkışlarıyla doludur.

Yalnız çağ geliyorki bu «saltanat» kurumunun, bu ulu topluluğu göstermeğe ne değeri, ne de onu çevirmeğe gücü, kalmıyor. Artık ortaya bir ulus, bir «millet» çıkarmak gerekiyor.. Ortaya «Osmanlı» başlığı altında bir ulus çıkarılıyor. Bana öyle geliyorki bu uydurma anlam «Tanzimat» düşünüşünden doğmuştur, O çağdaki eksik bilgiden ötürü. Artık Türk budununun adı «Osmanlı milleti» Türk dilinin adı «Osmanlı dili» ve Türk ili «Memaliki Osmaniye» oluveriyor. «Tanzimat» dan bu yana bütün Ozanlar, bilginler, yazıcılar, hep bu «Osmanlı» adı verilen tamanlı varlığı yaşatmaya ona bir benlik vermeye uğraşıyorlar. Bu anlam ardı arası gelmeksizin anlatıla anlatıla ortaya «anormal» bir «tip» çıkıyor. Tin bilgisinde «Jül dö Goltiye» nin araştırıp ortaya koyduğu ve «Bovarisme» adını verdiği «marazî bir hâl» vardır.

Cinsi (sexuel) veya sosyal bir takım itilme ve ezilmeden dolayı kendi özel benliklerini yitirerek kendilerini olduklarından büsbütün başka türlü tanıyan kimseler vardı. «Goltier» bu benlik değişmesinin sosyal türsünleri de olduğunu gösterir. Benliğin bir arıklığından, eksikliğinden ötürü kişi veya soy üzerinde işleyebilen bir takım tekinlerle ortaya çıkan bu değişmeler hayli çoktur.

İşte «Osmanlı» benliği böyle iğreti ve uydurma bir karaltı idi.

Böyle bir tipin doğmasındaki sosyal ve tinsel kıldacların ayrıca araştırılması gerektir. Yalnız şunu

söylemek isterimki «Cumhuriyet» değişiminin başlangıcında daha kendisini «Osmanlı» sanan ve Osmanlılıktan ayrılmayı bir türlü içine sığdıramazan adamlar görünüyordu. Hele şuna şaşılır ki bu adamların çoğu da aklı başında, bilgiç ve olgun sandığımız kimselerdendi.

Değişimin en büyük ameliyelerinden biri de işte ta özümüzdeki kök salmış olan bu asalak benliği bir kanser söker gibi söküp atmasıdır.

Bu gün «Osmanlı» denilince göz önüne kırmızı bir fes altında kökü bulunmayan, kendi benliğinden doğmamış iğreti bir takım düşünce ve inaçlarla içi döşeli bir baş geliyor. Bir tip ki bu gün gülünçlüğü, iğretiliği, maskesi atılmış bir yüz gibi, açıktadır. Oysaki daha dün yüksek bir erk bizi bu tipten çatır çatır söküp ayırırken içleri sızlayanlar oldu.

Bir doğru düşünüşü irken anlamakla geç anlamanın değeri üzerinde konuşulabilir. Bununla beraber değişimler her ne bahasına olursa olsun kendi ülkelerinin çarçabık anlaşılıp kökleşmesini ister. Olabilirki daha bu duyuş ve görüşlerde bir saygısızlık gören, geçmişe sım sıkı adamlar vardır: Bunlar erginlik yolundaki akışlarını kapatmış durgun ve ölü kişileridir. Kutlu ülkümüz üzerinde söz söylemek onlara yasaktır. Öylelerinin dili kıs kıvrak bağlanmalıdır. İçlerinde atılış gücününü duyanla: yorgunların isteklerine uyarak yollarda pinekleyemezler.

Okulalarda yıl geçtikçe bir basamak daha atlayarak ilerleyen, yıl geçtikçe yeni bir erginlik çağına giren çocuklar bir iki yıl öndeki defterlerin, yazılarını karıştırırken o çağdaki eksikliklerini, bilgisizliklerini görerek utançlarından yüzlerini kapatırlar. Bu utancı duymayorlarsa bu onlar için iyi sayılmaz. Erginleşmelerinin durmuş veya çok ağırlaşmış olduğunu gösterir.

Osmanlık köklü bir «vakıa» değil yalnız bir anlamdı. Eski çağlarda Karaman, Selçuk, Germiyan, Aydın..' diye oymakcıl topluluklar biçiminde görünen budunun özel karakterleri tarihî kaynaşmalardan sonra az çok erimiş daha «genel ök»lere uymaya başlayan bir budun yığınağı ortaya çıkmıştı. Ancak bu togluluğun içinde azlık üyeler vardı. Bu yüzden ve daha başka bir çok yüzden büyük ulus kendi adını ortaya koyamadı. Kendi adının artık ortaya çıkacağı bir çağda ona yapmacık bir Osmanlı adı takıldı. Bu başlık ne bir ulusun, ne de bir budunun adıydı. Arnavut, Arap, Çerkes, Rum, Ermeni adları ortada kaldı, yalnız «Türk» adı ortadan kalktı ve aşağılaştırıldı. Git gide bir «Genel ök» oldu, gitti. Gene ökler; okulalar, gazeteler, bitiklerle yayılırlar. Bunlar bayağ eteyilik yalımı üzerine çıkarılan çavlar veya akçalar gibidir. Göstermiş olduğu «Genellik ayırdı. Sınırlı ve begili kişiler kömesinin sınayışlarından gelir. Ve bu «Réalité» ökü yalnız bu sınayışlara dayanır. Denilebilirki böyle bir «Genel ök» bu anlamaları yaşamış

ve sınanış kömelerin dışında «Réalité» bile değildir.

İşte Osmanlılık anlamı oymakcıl tınlığını yitirdikten sonra yalnız böyle asılı bir erekle bütün ulusa yayıldı ve daha çok bir «réalité» olan Türk anlamı küçültülerek, alçaltılarak bırakıldı.

İç özü bakımından hiç bir «réalité»si olmayan bu «Osmanlı» anlamı başka başka yollardan bütün başlara öyle aşılandı, öyle belletildiki bu değersiz tabungu devrildiğinde çok kişiler tanrılarına saygısızlık yapılmış ilkeler gibi içlerinden derin bir sızlama ve buruklama duydular.

Oysaki bu bir çürümüş tenkee abakdı ki büyük değişmin güçlü ve kutlu bir tekmesile devrildi, gitti Nice yüz yıllardanberi ezilen, itilen unutturulmak istenilen bununla beraber yine için için yaşayan Türklük uygun bir hava bulmnş bir dal gibi birdenbire serpildi ve yükseldi. Onun için ki «Türklük» yalnız bir kuru anlam, yapmacık bir genel ök değil kökü acun tarihinin derinliklerinde gömülü canlı bir vakıa «réalité»dir.

Namdar Karatay

Dnmlupınar Türküleri

İSHAK REFET

I

Dumlu pınar, hey pınar . . . Seziyorum dağların?
Türk güneşi doğacak bu bu dağlarında yarın . . .

Dumlu pınar, hey pınar.,. Suyun ne kadar serin ?,
Bu serinlik içime siniyor lerin derin ...

Dumlu pınar, hey pınar. . . Bak tan yeri ağardı
Ormanlı dağlarını kızıl ışıklar sardı.,.

Dumlu pınar, hey pınar. . . Aşkı dağlarındadır;
Bu doğacak güneşe özenir, tana kalır ! . .

Dumlu pınar, hey pınar . . . Cazidir Türk güneşi :
Bu kocalmış aşında onun hiç yoktur eşi ...

Dumlu pınar, hey pınar . . . İşte titretti yeri :
« Ordular hedefiniz Akdeniz, ileri ! . . »

II

Koşuyor ordular . . . Koşuyor ordular..
Yıldırımlanarak coşuyor ordular . .

Yağının beyninde çakıyor ordular ! . .
Kökremiş sel sel gibi akıyor ordular . .

Dağları, belleri aşıyor ordular . .
Taştıkça taşıyor, taşıyor ordular ! . .

Aşılmaz dağları deliyor ordular . .
Sevinin sevinin geliyor ordular !..

*
* *

Analar, bacılar günümüz doğuyor ;
Ordular yağıyı her yanda boğuyor . .

Bakınız, bakınız... Kaçıyor yağılar ! . .
Ağırlıklarını saçıyor yağılar ! . .

Tüfeği kılıncı atıyor yağılar . .
Battıkça batıyor... Batıyor yağılar ! ..

Dost gelir kurtarır sanıyor yağılar !..
Yanıyor yağılar ... Yanıyor yağılar ..

Uçuyor ordular; koşuyor ordular..
Yıldırımlaşarak coşuyor ordular :

Yağının beyninde çakıyor ordular ! ..
Kökremiş sel gibi akıyor ordular . .

Dağları, belleri aşıyor ordular ;
Taştıkça taşıyor ... Taşıyor ordular . .

Aşılmaz dağları deliyor ordular ! . .
Geliyor ordular . . . Geliyor ordular ..

III

Size derim size, size .
Dağlar, dağlar . . . Uludağlar ;
Eğilinde gelin dize ;
Ordular akını var,
Akdenize ... Akdenize . .

Gazi dedi bir « ileri ! . . »
Hangi ordu kal r geri ? ..
Bir yıldırım her bir eri !..
Ant içmişiz Gazimize,
Akdenize .. Akdenize.

Bütün Türklük bir uğurdan
Bır atılış yapıyor san ! . .
Kurtulamaz uçan, kaçan ! . .
Koşuyoruz aydın ize .
İlk amaca Akdenize !..

IV

Akdenize yine gölgeler saldı,
Türkün bökeleri, cilasınları :
Acunun parmağı ağzında kaldı,
Duyub anlayınca bu akınları!...
Akdenize, Akdenize . . . Gördünmü söyle
Senden baha coşgun ordular böyle ?..

Akdeniz dile gel, bunları anlat:
Binlerce yıl sonra geleceklere..
Yeller ordulara oldu da kanat,
Göklere yükseldi . . . Sığmadı yere ..
Akdenize, Akdenize ... Gördünmü söyle ,
Senden daha coşgun ordular böyle ?..

Akdenize ... Esenle dalgalarınla
Bu koç yiğitlerin gölgelerini..
Acuna ün saldık açık alınla;
Çevirdik aşnının bölkelerini..
Akdeniz. Akdeniz gördünmü söyle,
Senden daha coşgun ordular böyle ..

Akdeniz... soruver şu yıldızlara,
Kaç gecedir uyku gördümü gözler ? . .
Artık gönüllerde kalmadı yara
Türk konu sevinçle çalkandı yer yer...

Sinmek - 1 — Bir nesnenin her yanına yayılıp nüfuzetmek.
2 — Pusmak, şahlanmak.
Tan — Şafak " tanyeri „ şafak atacak yer.
Aşnı — Kadim, tarih, " aşnığı ata „ Adem ata; aşnığı - tarihi, " aşnığı bilge - hakimi dehrisalif „ DİVANİ LUGAT
Tana kalamak — hayretemek- Yagı — düşman. Amaç — hedef. Löke — şampiyon. Cilasın — şehlevend. Acun — dünya. Yel — ruzgâr. Esenlemek — selâmlamak. Bölge — fasıl. Kon — vatan. Konun , kondaş — vatandaş.

"Divan-ı lûgat üt-Türk„ teki

Halk Şiirleri

Ön Söz

Bursa Kız Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi

A. Ulvi Elöve

«Divanılûgattürk» üzerinde uğraşırken, müellifi «Kâşgarlı Mahmud» tarafından Türkçe sözlerin kullanışlarını göstermek için misal olarak verilen nazım parçaları arasında mevzu, mana ve şekle aid uygunluklar gözüme ilişmiş; bu parçaları bu esaslara göre sıraya koymayı, tamam olmasa bile tamamı hakkında bir fikir verebilecek manzumeler halinde birleştirmeyi düşünmüştüm. Bu yazılar o düşüncenin ve o yolda çalışmanın bir verimidir.

Bir kaç yıl önceye ait olan bu işi bitirdikten sonra, bastırmak için bir zaman ve fırsat bekliyerek, onu kitablarımın arasında bırakmıştım. Geçen yıl değerli bir meslekdaşımla bundan konuşurken bana ayni işin prüfesör Karl Brokelman tarafından yapılmış olduğunu söyledi; ve hatta Bay Ahmet Cemal Köprülü oğlu tarafından yapılan Almancadan Türkçeye tercümesinin «Eski Türkistan Halk Edebiyatı» [1] adiyle Darülfünün Edebiyat Fakültesi mecmuası 3üncü yıl, haziran 1339 tarihli 1 inci sayısında basılmış olduğunu bildirdi. Kendisinden mecmuaları aldım. 109 - 148 sahifelerinde yer tutan o tercümeleri gördüm.

Bu parçaların evvelâ mevzu nevileri, sonra da manzume teşkil edenlerinin sayı ve tertib sıraları itibariyle tasnifinde Brokelman'ın vardığı netice ile benimki arasında az çok farklar olmakla beraber, bunlar derin denecek kadar mühim değildir. Ancak Brokelman'ın Arabcadan Almancaya çevirdiğini Almancadan Türkçeye çeviren bay Cemal Köprülü oğlu ile aramızda bazı ayrılıklar vardır ki, doğrudan doğruya aslından yapılan tercüme ile ikinci bir elden yapılan tercüme arasında böyle şeylerin olması da zaruridir.

Bundan başka vezin, kafiye, kafiye tertibleri, hasılı nazım hakkında burada verilen malûmat pek az ve gayri kâfidir.

Sonra - belki ötesi var da tercüme edilmemiştir, veya edilmişse de basılmamış veya ben görmemenmişimdir - Mecmuada çevrilen kısımlar yalnız bendlilerdir. Beyitlilere dair hiç bir şey görülmüyor. Bunun neden böyle olduğunu kestiremiyeceğim; sonra ayrıca risale şeklinde de çıktığı haber verilen bu eseri, yazık ki halâ elde edemedim.

Bunun içindir ki, ilkin bas-

[1] Alttürkestanische Volksposie I. Asia (Probeband).

maktan vazgeçmeyi düşündüğüm bu yıldızları, sonradan bir faydası olur umudiyle «Bursa Halk Evi» nin çıkardığı bu derge (Mecmua) lerde basmağa karar verdim. Bu kararı kuvvetlendiren başlıca sebep ise, evelce arab harfleriyle kısmen veya tamamen tercümesi yapılan bu mühim mevzuun, bundan sonraki nesillerimizce istifade edilmez bir halde kalkmamasının temin edilmesidir.

Divanılügatüttürk'ün bend ve beyit halindeki nazım parçaları, aldımız neticeye göre, 237 den ibarettir:

Bendlerin sayısı 149, beyitlerin de 79 dir ki, hepsi 228 eder.

237 ile 228 arasında görülen 9 fark ise mükerrer bendler yüzündendir. Bu mükerrerler de karşılıklı olarak şunlardır:

C 1 . S 94	C 3 . S 31
C 1 . S 157	C 2 . S 225
C 1 . S 160	C 1 . S 300
C 1 . S 206	C 3 . S 10 [1]
C 1 . S 368	C 2 . S 165
C 1 . S 425	C 2 . S 61
C 1 . S 435	C 3 . S 134
C 1 . S 12	C 2 . S 109
C 2 . S 176	C 3 . S 108

[1] Yalnız 2 inci beyitleri mükerrer.

Bendlerin mana, şekil irtibatlarına göre tertibleriyle elde edilen manzumelerin mevzu nevilerince tasnifinde Brokelman'la aramızdaki fark, ufak tefek ve ehemmiyetsiz olduğu için, bunları hemen de onun gibi:

1) Mersiyeler, 2) destanlar. 3) hamasî şiirler, 4) içki ve av şiirleri, 5) gramî şiirler, 6) kırcal «pastoral tabiat tasvirleri» şiirler, 7) ahlâkî ve içtimaî manzumeler ad ve sıralariyle göstermeği uygun bulduk; ve her bendin yanına veznini de işaret ettik. Yalnız tercümelerini göremediğimiz beyitlileri vezinlerinin nevilerine göre ayırmakla beraber, ayni mevzu ve şekilden saydıklarımız içinde bir vahdet teşkil edenlerini mustakil manzumeler suretinde; edemiyenlerini, bendlilerde yaptığımız gibi, ötekilerin ardınca dağınık parçalar halinde verdik. Bunların tercümelerini ise; aslının nazım tertibi üzere her bend veya beyit altında vermeği, toplu bir surette nesre çevirerek vermekten daha iyi bulduk. Yalnız tarafımızdan ilâvesi icabeden kelimeleri ( ) içinde gösterdik.

Bundan başka bendler veya beyitlerde bazı sözler üzerindeki düşüncelerimizi icabettikçe altlarına birer nota suretinde katmağı da faydalı bulduk.

En sonra şunu da söyleyelim ki, Brokelman tercümesinde eser hakkında verilen pek lüzumlu bulduğumuz malûmat ile, tarihî, coğrafî diğer bazı malûmatı hemen

aynen ve ancak daha açık bir dil ile yazılarımıza kattık. Bunlar « » işaretiyle de gösterildiği üzere Brokelman'ın şahsî tetkikleri olarak anlaşılmalıdır.

Eseri A) bendliler, B) beyitliler suretinde iki büyük bölgeye ayırdık:

(A: bendliler) bölgesinde mevzuları nevilerine göre dikkate alarak bunları (1. mersiyeler, 2. destanlar, 3. hamasî şiirler, 4 içki ve av şiirleri, 5. garamî şiirler, 6. kırcal şiirler, 7. ahlâkî ve içtimaî şiirler) ad ve sıralariyle ayrı ayrı kısımlar gösterdiğimizi; bu bendlerin vezinlerini de yanlarında işaret ettiğimizi bildirmiştik.

Bu bendler vezinleme itibariyle iki türlüdür: düz nazımlar, serbest nazımlar.

Düz nazımlar, bütün parçalarında ayni veznin devam ettiği nazımlardır; serbest nazımlar, bir manzumede birden fazla veznin değişik olarak devam ettiği nazımlardır.

A. Bendlerde düz nazım

1. Bu bendlerde kullanılan düz nazımların vezinleri:

a. Duraksız vezinler

5 (1 bendte)
6 (4 «)

b. Duraklı vezinler:

3. 3 (2 bendte)
4. 4 (20 «)
4. 3 (110 «)
5. 5 (1 «)

B. Serbest nazım vezinleri

(Duraksız ve duraklılar):

3. 3 + 4. 3 (7 bendte)
4. 4 + 4. 3 (1 «)
5. 3 + 3. 4 (1 «)
5 + 4. 3 (1 «)
6 + 4. 4 (1 «)

Görülüyor ki bütün bu vezinler içinde en çok kullanılan (4. 3) lülerdir.

2: Kafiyeler — Tam veya yarım, redifsiz veya rediflidir, ve bu, bendlerde olduğu gibi, beyitlerde de böyledir.

3. Kafiye tertibleri:

a	a	a	b	(136 bendte)
a	a	a	a	(9 «)
a	.	a	.	(3 «)
.	.	.	b	(1 «)

(B. beyitliler) bölgesinde de vezin nevilerine umumî bir tasnif yaptıktan sonra ayni mevzu ve şekilden saydıklarımız içinde bir vahdet teşkil edenlerini mustakil manzumeler suretinde, edemiyenlerini bendlilerde olduğu gibi, ötekilerin ardınca dağınık parçalar halinde verdiğimizi söylemiştik. Bunların mevzu ve mana vahdeti içinde manzumeler halini alabilenlerini ayrı birer adla ayırdık, ve vezinlerini de üst taraflarında gösterdik. Mevzulara gelince, bunlar umumiyerle (tasadduk, zamane ve hayat, muaşeret, öğütleme) gibi talimî: (köy işleri, av, kuş avı, çoban ve köy hayatı, kır ve köşk tasviri) gibi kırcal « pastoral»; (düşmana karşı müdafaa)

gibi hamasî ; (sevgi ve hasret) gibi garamî ; (büyüklere yaranış) gibi kaside tarzlarında şeylerdir.

1 — Beyitlerde umumî tasnife esas olarak aldığımız ve küçüklerinden başlıyarak sıraya koyduğumuz vezinler şunlardır :

4. 4	(1	Beyitte)
4. 3	(4	»)
3. 4	(6	»)
4. 4. 4	(24	»)
4. 4. 3	(1	»)
4. 4. 4. 3	(1	»)
5 5	(1	»)
6. 4	(1	»)
6. 6	(1	»)
7. 4	(11	»)
7. 5	(3	»)
7, 6	(4	»)
7. 7	(17	»)
8. 6	(2	»)
8. 7	(1	»)
7. 8	(1	»)

Bunlar içinde en çok kullanılanlar hizalarındaki iyzahlardan bellidir ; Ancak az kullanılmış görünenlerin her zaman için öyle olduğu yolunda bir netice çıkarılamaz. Bunlar Divanda misal suretiyle yer bula bilen nazım parçalarıdır ki şüphesiz. daha bir çok manzumeler içinden seçilip alınmıştırlar.

Bunlar arasında hangilerinin daha çok kullanıldığı kestirilemediği gibi, bütün vezinlerinde bunlardan ibaret olduğu hükmü verilemez. Hele (6.5) gibi bir Türk veznine burada tesadüf edilememesi, onun ve onun gibi daha başka vezinlerin vaktiy'e kullanılmamış olduğuna delâlet etmez.

2 — Kafiyeler. bendlerde olduğu gibi, tam veya yarım, redifsiz veya rediflidir. Bunlarda da yarım kafiyeler çok kere rediflidir.

3 — Kafiye tertibleri (beyit şekilleri) umumiyetle « müsenna » ve « müfret » halindedir. Mevzuca vahdet teşkil ettiği görülenlerin içinde bazılarının ayrı ayrı manzumelere ait olabileceği şüphesi bir tarafa bırakılırsa, « musarra » (bütün mısraları ayni kafiyede olan) şekli de vardır, diyebiliriz.

Bunlarda serbest nazım şekli görülmez.

Bu tetkiklerden, Divanılügatüttürk'ün yazıldığı zamanlarda ve hattâ ondan çok zaman evvel (belki islâmiyetten çok önce bile) halk edebiyatında kullanılan bentli ve beyitli nazım şekilleri, vezinler, kafiyeler, kafiye tertibleri hakkında az çok bir fikir edinilebilir.

Serbest nazma gelince, bizim edebiyatımıza tanzimattan sonra girmesinden, hattâ menşei sayılan frenk diyarında kullanılmıya başlamasından çok, pek çok zaman evvel bunun, orta Asyada - velevki basit ve tekâmülsüz şeklile olsun - umumî Türk nazmı esasları içinde var olduğunu, ve muttarid giden tek vezni değiştirerek ayni manzumeye yeni bir ahenk temin etmek suretindeki zevk tekâmülüne Türk edebiyatının çok evvel ermiş bulunduğunu ka-

bul etmek zarurîdir. Nitekim Halk edebiyatımızda Mani, Türkü, ayaklı semai gibilerin de Divan edebiyatı Müstezad'ından daha çok olarak görülmesi de, bunu işaret eder mahiyette sayılabilir.

Şunu da söylemek isteriz ki, bu eserde kullandığımız ifadeyi, baştan başa öz Türkçemiz ile yazmak en büyük zevkimiz ve emelimiz olduğu halde, söz kılavuzu çıkmaması ve lüzumlu bir çok kelimelerin kat'î bir karara bağlanmamış olması yüzünden bunu şimdilik daha ileriye bırakıyoruz.

Eski Türkistan

Halk Edebiyatı [1]

« Sekizinci asrın Orhun kitâbeleri, Türk ruhunun en eski abidelerini nasıl yüksek bir şekilde gösteriyorsa, 1073 senesinde kaleme alınıb Diyarıbekir'in hususî bir kütübhanesinde - şükürler olsun - düzgün, eyi fakat tek bir nüshası bulunan ve 1914 - 15 senelerinde Maarif Nezaretinin delâleti ve muallim Rifat bey marifetiyle her üç cildi de neşredilen « Divanılûga - tüttürk » adlı « Mahmud bin Hüseynülkâşgarî) nin kitabı da, göçebe Türklerin, memleketlerinde şiir san'atine ne derece ciddî bir ehemmiyet verdiklerini gösteriyor. « Divanılûgatütlürk » de bir biriyle bağlı hiç bir metin yoktur; yalnız arab dil âlimlerinin yoluna uyan müellif, Türk dillerindeki kelimelere şahit olarak bir takım mısra ve beyitler [*] anıyor, Bunları: « Köprülü zade Mehmet Fuad » beyin dikkatini celb ettiği gibi [Millî tetebbular mecmuası C. 2, Numara 4 S. 71 ve müteakib - Marten Hartman, İslâm 8, 310], gurublar halinde tasnif stmek: yani bunlardan, tamamlanmamış parçalar halinde de olsa, yine umumî heyetinin mahiyetini hiç olmazsa bir nebze aydınlatan muhtelif manzumeler elde etmek mümkündür. Biz bu manzumeleri Mersiye, Destan, Sakiname, Av şarkıları, Mehabbetname, Tabiat tasvirleri ve Hikemiyat kısımlarına ayırabiliriz.

Bu Edebiyatın şekli, Arab-Acem tesiri altında kalmadan evelki göçebelik devrine aid bütün Türk Edebiyatında tesadüf ettiğimiz şeklin aynidir. Vezin ve hece adedi de ayni olub 5-14 [**] arasında değişir. Duraklar ve kafiyeler hep öyle.. Dört mısralı bendlerde ekseriya ilk üç mısra birbiriyle, son mısralariyle kafiyelenir.

[1] Profesör « Fredrih Hiyrt » in 75 inci doğum yılı şerefine olarak 1920 de « Ostasiatische Zeitschrift, jahrig, 8 » mebmuasının neşrettiği fevkalâde nüshada yazılı olub ayrıca risale şeklinde de basılmıştır. - (Edebiyat fakültesi' mecmuası.)

[*] Daha[doğrusu beyitler ve bendler (A. U. E).

[**] Verdiğimiz örneklere göre (5-15) (A. U. E).

Bu edebî parçaların tarihi hakkında hiç bir şey bilmediğimiz gibi, üç destan müstesna, eserde bahsedilen vakaların geçtiği zamanı da kat'i olarak kestirmek mümkün değildir. Ançak, onuncu asrın sonunda başlıyarak (Kâşgar) ı istilâ eden İslâmiyetin tesirlerine dair bu vakalarda en ufak bir iz bile olmadığına göre, bunların, lûgatin yazılmasından hayli zaman evvel geçmiş olduğunu kabul edebiliriz. Bu parçaların muhtelif şairlere aid olduğu şüphesizdir. Fakat sahiplerinin adı bizce hep bilinmez kaldığı için, onlara « Halk edebiyatı » adını veriyoruz. Bununla beraber bu mesele ikinci derecede bir mahiyettedir. Zira (Kâşgarî) edebî faaliyeti hakkında hiç tafsilât vermeden, yalınız bir defa (c. 3 s. 180 s. 3) Cüci adlı bir şairden bahsediyor. (Millî tetebbular c. 2 s. 27 s. 1).

Kitâbelerden sonra bu parçalar, « Şarkî Asya mecmuası c. 8 s. 50 ve müteakıb » da neşredilen darbı meseller gibi, bir taraftan Türkologların önüne Türk maneviyatının tayinine yarıyacak en eski malzemeyi koymuş olacak; bir taraftan da Türkçenin lisanî bünyesi hakkındaki malûmatımızı , Turfan'ın maniheist ve budist metinleriyle birlikte genişletib derinletmeğe yardım etmiş bulunacaktır.

Bu edebî parçalar, « Keleti Szemle 18, 29 » mecmuasındaki adadığımız üzere, kitabımızda muayyen tertib ile toplanmıştır. Bu bendleri, eski sıraları ile dizmek bence muvaffakiyet ümidi vermiyen bir teşebbüs gibi göründüğü için bunları, bazı istisnalar şöyle dursun, Divanılûgatüttürk'de olduğu gibi alıyorum.[*] »

C. *Brockelmann*

A. Bentliler

I. Mersiyelr (Sagular)

a. « Alp Ertunga» için:

Bu mersiye, 4. 3 vezninde, bir duraklı mısralar dörder dörder kümelenmek suretiyle yapılmış 9 [1] bendten ibarettir. İlk üç mısralar birbiriyle kafiyeli olub , dördüncü mısralar diğer bendlerin ayni mısralariyle kafiyeli olmak üzere bunlardan başka şekildedir. Bu son mısraların kafiyeleri (e, i, ı, ö, ü, u) gibi değişik vayellere dayanan (r) konsonundan ibaret yarım kafiyeler olub, alt başlarındaki

---

[*] « Divanılûgatüttürkde'ki olduğu gibi almıyorum » suretinde olsa gerek.. (A. U. E)

Edebiyat fakültesi mecmuasındaki Brokelman'ın « sagular » tercümesinden alınan bu kısım, eser hakkında verdiği bazı faydali malûmat dolayisiyle buraya nakledilmiştir. (A.U.E).

[1] Brokelman'a göre (10).

Köprülü zade (millî tetebbular mecmuası: c. 2, s. 71) nda Kâşgarî'nin (c. 2, s. 105, s. 16 ve 17) deki kıtasını, son masraının kafiyesi (ur) olduğu için bunların arasına koyar; fakat bu bendin vezni (6,6,6,7) suretinde değişik olduğu gibi, yarış eden bir atın tasvirinden ibaret muhteviyatı da, buradaki bahsin mevzuu olan parçaya uymuyor. « Brokelman tercümesi - A. F. M. »

söz parçaları redifleridir. Mevzuu (Efrasiyab) ın ölümüne ve sonra onun gibi geçmiş kahramanlara eş ve benzer yetiştiremiyen zamanının çöküm ve bozu'umuna yanıb yakılmalıdır.

« Kâşgarî, ilk bendte (c. 1, s. 44, s. 13.. ve c. 3, s. 110, s. 14 te) adı geçen kahramanı, Kudatku bilik (s. 19, 29, 30) teki Efrasiyab [1] ile karşılaştırarak diğer parçaların da ayni kahramana aid olduğunu anlatıyor.

Köprülü zadeye göre (millî tetebbular c. 2. s. 72 Alp Ertunga . . Orhun kitâbeleri - birinci abide, şimal ciheti - Tomsun, kitâbe, cenup 163, şimal 57), 736 yılında rastlanan « Tunga » ile, Çin kaynaklarının 714 de « Bişbalık » dıvarları altında öldü-üldüğünü söylediği « Tungutekin » in, ayni kahraman olabileceği kuvvetle düşünülebilir. Bununla beraber, Fuad bey burada « Eatunga » adını pek yaygın olduğunu söyledikten ve bu yolda bazı istitrad'ar da yapıldıktan sodra, bu sonrakisinin, tarihin kaydetmediği başka bir « Tungatekin » e aid olabileceğini de söylüyor.

Hakikaten biz. Cuveynî'ye göre (Kip neşriyatı : c. 16, s. 40, s. 13 Kudatkubilik IXLI) uygurların «Yoku» hanlariyle ayni şahsiyet olduğunu söyledigi Efrasiyab [1] ı: bu « Kavi kahraman » ı da, esatırî devirlere irca etmek mdcburiyetinde kalacağız.

Kâşgar hanları ve Balasagun beylerinin şecereleri, Mehmed Avfî'ye göre (Bartold, Turkestan V epochu mongolskav nasestvija c. 1, s. 94, s. 22 . . D' Ohsson, mogol tarihi : c. 1, s. 442 ; Ebülgazî, Romanzef tab'ı s. 30, s. 10; bakınız Markovartd, Koman milleti hakkında: Über das Volkstum der Komanen, s. 164) bu Efrasiyab'a varıyor.

(Tunga'nın manas, hakkında, bakınız: Radlof, W B. III, 1171.. ve Bartold - Melyoranski, Eski Tük kitâbeleri ve arab menbaları.. Radlöf, eski Türk kitâbeleri, ikinci seri, s. 19, numara 3) »

---

[1] Kâşgarî (c. 3, s. 110, s. 8 ve müteakıb) da Kazvin şehrinin kuruluşunu Efrasiyab'ın kerimesi (Kaz) a atfediyor. Halbuki bu söz (Kaz oyunu) demektir. «Brokelman tercümesi »

[1] Hartman'ın (İslâm 8 s, 310) daki makalesi bu noktada kat'î değildir. « Brokelman tercümesi »

I. Mersiyeler

A. Alp Er Tunga (Efrasiyab) için.

4.3 Alp Er Tunga öldimü
Isız ajun kaldımu
Öd'lek [1] öçin aldımu
Emdi yürek yırtılur.

C. 1 - S. 44

Kahraman erkek babur (Efrasiyab) öldü mü
Sahipsiz (olarak) dünya kaldı mı
Zaman (ondan) öcünü aldı mı
Şimdi yürek [2] parçalanıyor

[1] Buradaki (d'), eski Türkçede vakit vakit (Y,Z) ve hattâ (d) de okunan bir şekildir ki Kâşgarlı bunu arabın (zal) harfi ile işaret etmiştir. Onun için biz de böyle yerlerde daima bu (d') şeklini kullanıyoruz.

Sonra Divan'ın metinlerinde (p) ler (b) şeklinde, (v) ler arabın daha kalın olan (w) sinden ayırd edilmek üzere üç noktalı (f) şeklinde gösterilmiştir. Biz bu üç noktalı (f) leri, (v) şeklinde gösteriyoruz.

[2] Memlekete esef, zamana nefret ve hiddetle.

*

4.3 Bekler atın argurub
Kad'gu anı turgurub
Menğzi [1] yüzi sargarıb
Kürküm [2] anğar türtülür

C. 1 - S. 403

Beyler [3] atlarını yoruyor
Kaygu onları zayıflatıyor
(Onların) benzi, yüzü sararıyor
Safran onlara (sanki) dürtülüyor (sıvanıyor)

[1] Yumuşak (ğ) li (nğ) mürekkeb harfleri, ikisi birden Anadolu'da olduğu gibi genizden bir (n) halinde okunur. Eğer (ng) olarak görülürse, (n) de (g) de ayrı ayrı harfler halinde okunur.

[2] Farsça (karkum), sanskritçe: (kunkuma).

[3] Efrasiyab'ın matemiyle.

*

4.3 Ulşıb [1] eren bürleyü [2]
Yırtıb [3] yaka urlayu [4]
Sıkrıb [5] üni yurlayu [6]
Sıgtab közi örtülür

C. 1 - S. 164

Uluşarak erkekler kurd gibi
Yırtıb yaka, bağrışarak
Islıklaşıb sesi, teganni eder gibi
Ağlayıb gözü (yaştan) örtülüyor.

[1] Asli (uluşıb) olub (u) nazımda atılmış.

[2] Aslı Bür(i)leyü olub(i)nazımda atılmış.

[3] Aslındaki (yırtın), yanlış istinsah edilmiş görünüyor.

[4] Asli Ur(ı)layu olub (ı) nazımda atılmış.

[5] Aslı (sıkırıb) olub (ı) nazımda atılmış.

[6] Efrasiyab'a acımaktan.

*

4.3 Öd'lek yarag közetti
Ogrı tuzak uzattı
Bekler bekin azıttı
Kaçsa kalı kurtulur
C. 2 - S. 184

Zaman fırsat gözetti
Gizli tuzak uzattı
Beyler beyini (Efasiyab'ı) yolundan çevirdi (yolunu şaşırttı)
Kaçsa nasıl kurtulur.

*

4.3 Öd'lek erig [1] kevredi [3]
Yunçıg yavuz tavradı [3]
Erdem yime [4] savradı
Ajun [5] beki çertilür
C. 3 - S. 31

Zamane erleri gevşedi
Zabun, düşkün (olanlar ise) davrandı (kuvvetlendi)
Fazilet de savruldu (bitti)
Dünya beyi (Efasiyab) ölüb gider.

[1] C. 1-S.94-S. 11,12 de bu bent mükerrerdir:

(C 3) deki bendin 2 inci mısraı (C 1) deki bendin 3 üncü mısraı olarak, ve yine (C 2) deki bendin 3 üncü mısraı, (C 1) deki bendin 2 inci mısraı olarak görünüyor.

(Erig) yerine (kamug):

[2] (Kevredi) yerine (küvredi);

[3] (Tavradı) yerine (tuvradı); Belki (tıgradı) dan.

Bü (2-3) sayılı (küvredi, tüvredi) sureɫleri istinsah yanlışı gibi görünüyor.

[4] (Yime) yerine (erig):

[5] (Ajun) yerine (Erdem) gelmiştir.

*

4.3 Öd'lek küni tavratur
Yalnğuk [1] küçin kevretür
Erdin ajun savrıtur
Kaçsa takı irtelür [2]
C. 2 - S. 269

Zaman, günleri çabuklaştırıyor (çabuk geçirtiyor)
Adamın kuvvetini gevşetiyor
Erler (Efasiyab ve adamları)den dünyayı boş bırakıyor
(İnsan) kaçsa dahi aranır (bulunur)

[1] (Yalınız, yalın, yalçın) gibi (çıplak, mücerret) manasiyle âdem oğlunu ifade eder. Aslı (yalınğuk) olub, nazımda (ı) düşmüş.

[2] Aslındaki (Ertilür) yanlış istinsah edilmiş görünüyor.

*

4.3 Bilke bükü yünçidi
Ajun eti yançıdı
Erdem eti tançıdı
Yerke tekib sürtülür
C. 3 - S. 224

(Zamaneden bahsile:)âlimler, hakimler (vaziyetçe) zayıfladı(sefalete düştü)
Zamane (onların) etini dişledi
Fazilet eti yanıb kavruldu (koktu)
Yerlere değerek eziliyor.

*

4.3
Ögreyüki mundag ok
Munda ad'ın tıldag [1] ok [2]
Atsa ajun ograb ok
Taglar başı kertilür
C. 1 - S. 144

(Zamanın) âdeti böyle işte
Bundan başka bahane yok
Atsa zaman, rast gelip ok
Dağların başı kertiklenir (horlanır)

[1] Aslındaki (Tikdag) yanlış istinsah edilmiş görünüyor.

[2] (Yok) kelimesinin başka bir şekli?

*

4.3
Könglüm [1] içün örtedi
Yatmış başıg [2] kartadı
Keçmiş öd'ig irtedi
Tün kün keçib irtelür
C. 1 - S. 208

Gönlüm içten (tutuşub) yandı
Yatışmış yarayı (yara kabuğunu) deşti
Geçmiş zamanı aradı
Gece gündüz geçerken (o) araştırılıyor [*]

[1] Aslı Köng(ü)l dür; (ü) düşmüş.

[2] Aslındaki (yaşıg) yanlış istinsah edilmiş görünüyor.

[*] C 3 S 74 : S 14 - 15 de son beyti (yürtilür) kafiyesiyle biten bend de, Brokelman tarafından bu manzume arasında gösterilmişse de, yine: " bu son kıtanın tetkik ettiğimiz parçaya aid olduğu henüz tavazzuh etmedi. Kâşgarî'ye göre bu parçada gûya Efrasiyab (beylerbeyi) murad ediliyor „ denilmiştir. Biz o kıtayı, ilk üç mısraını, kafiyeleri terkibi itibariyle bunlara uygun bulamadığımız için bunlardan ayırdık. Çünkü o kıtanın ilk üç mısraının kafiyeleri mütehalif olduğu halde bunlarda ilk üç mısra kafiyeleri muntazaman birbirine mutabıktır.

Şu halde Brokelman'ın (10) bendinden ibaret bu manzumesini biz (9) olarak itibar ettik. Ve o bir kıtayı müteferrik kıtalar arasına bıraktık. [A.U.E.]

Nilüfer Efsanesi

—Bayan "Melek„e sonsuz saygılarla—

Kenarından geçerken suları gür bir nehir,
Kuruldu ulu bir dağ eteğinde bir şehir..
Çinilerle süslenmiş bu belde pek güzeldi .
Bir gün şehre, Hakanın oğlu misafir geldi .
Tutuşurken tan yeri bu genç bir sabah erken,
Şırıltılı ırmağın kenarında gezerken :
—Işıklı saçlarını yaymış beyaz omuzuna—
Rast geliyor çok güzel bir balıkçı kızına .
Bakışları yanarken kalbinde güzel kızın—
O anda hissediyor kızda, alev bir hızın,
Gözlerinin aksinden içine vurduğunu ...

Görüyor doğan güneş, yan yana durduğunu
Dalların arasında—iki gencin el ele,
Sarı güller atarken önlerindeki sele ...
Bu iki genç her sabah birbirini görüyor .
Günlerce bu sevgiye kuşlar beste örüyor .
Lakin—bir gün habersiz genç dönüyor saraya!
Kız bunu hissedince gece dalarak aya
Gündüz güne bakarak giden genci bekliyor .
Kalbindeki sevgiyi hulyayla çiçekliyor .
Kuşlar çırpıp yüzüne ipekten kanadını ,
Gencin heceliyorlar Nilüfere, adını .

Bir gün kız kapılıyor ateşten bir duyguya,
Atıyor kendisini köpüklü akan suya !
Sularda boğulurken altun saçlı Nilüfer,
Alevden vücudunu kefenliyor köpükler !.

Bilmiyor sırrını hiç kimse bu intiharın .
Ölümünü görerek en taze bir baharın—
Genç kızlar tutuluyorlar Nilüferin yasını;
Dalgalara gömerek tatlı hatırasını .

Belde geçüp, el açup yayıldıkça her sene
Hakan olan genç beye varıyor bu efsane .
Hakan yaşatmak için kızın güzel yadını
Veriyor berrak nehre Nilüferin adını.

Kızıllaşmış güllerle tutuşurken tan yeri,
Gök sularda görerek ay yüzlü Nilüferi,
Altun çelenk örerek saçı köpükten nehre—
Hep ilk evvel oğrayor baharlarda bu şehre .

933

M. Kemal

Merinos koyunculuğu ve Bursa Vilâyeti

Yazan: Bursa Ziraat Mektebi muallimlerinden: Fikri Karaesmen

Memleket iktisadiyatını ilerletmek yolunda alınan tedbirleri, bu arada yapılan ve yapılmağa başlanan ve yapılacak fabrikaları görüyor ve biliyoruz. Düne kadar, ihtiyaçlarımızı memlekette yapılmıyacak sanarak yabancı illerden getirirken, bu gün artık her şeyin kendi ülkemizde yapılabileğine inandık.

En başda gelen ihtiyaçlarımızdan geyim maddelerinin, memlekette günden güne arttığını ve güzelleştiğini görüyoruz. Bursanın her tarafta ün salmış ipeklileri buna misaldir. Fabrikalarımızda Türk işçisinin elinden çıkmış kumaşlar, yüzümüzü ağartacak kadar iyidir.

Ancak, yünlü kumaşların, ham maddesi olan ince yapağının memleketimizde bulunmaması yüzünden, dokuma fabrikalarımız, eyi ve güzel kumaş yapabilmek için yabancı illerden, ince yapağı ipliği getirtmektedirler.

*
* *

Tabiatin zengin kaynaklarına yer alan Türkiyede, yapabilecek işlerin artık kendimiz tarafından yapılması, ulusal bir iş tanıdığından, yakın bir gelecekte, (Memleket koyunu) yağısından, memlekette yapılmış ipliklerle dokunmuş kumaşları geymek kısmet olacaktır.

Bursada yapılmak üzere bu gün arsası bile hazırlanmış olan (Yün iplik fabrikası) dır ki bize bu imkânı verecektir. Çünkü bu fabrikanın yapacağı iplikler, memleketten temin edilecektir.

Bu gün Türkiyede bulunan koyun ırklarının yapağıları, iyi kumaş yapacak incelikte ve güzellikte olmadığından, bu fabrikanın muhtaç olduğu yapağıyı temin için yeni bir hayvancılık haraketi vücuda geliyor ki o da (Merinos koyunculuğu) dur.

*
* *

Merinos koyunları memleketimizin malıdır. Çok zaman evvelleri, Milâs havalisinde yaşamış olan bu koyunlar, Yunanistana ve İtalyaya götürülmüş ve oradan da İspanyaya geçirilmiş ve orada islâh edilmiştir. Ondan sonra bütün Avrupaya ve dünyanın her tarafına yayılmıştır.

Yerli malımız olan bu koyunlar, islâh edildikten ve dünyaya yayıldıktan çok zaman sonra yeniden memleketimize, Bursaya getirilmiş, o zamanlar srayların doymayasıca karınlarını doyurmağa çalışan Karacabey çiftliklerine gönderilmiştir. Orada yerli koyunlarla tesalüp yapılmış ise de, bu işde ilmî bir gaye üzerinde yürümediğinden bir netice alınmamıştır. Bu gün yalnız hayvancılık kitaplarında yer bulun (Karacabey melezi) adı kalmıştır.

*
* *

Merinos koyunlarının kabiliyetin-

den istifade edilmek şerefi, her ileri yolda olduğu gibi Cumhuriyet idaresine nasib olmuştur. Filhakika, bu koyunların memleket iktisadiyatında oynıyacağı rol, daha evvel düşünülmüş ve 1927 senesinde memlekete Merinos koyunları getirilmiş ve yine Bursa vilâyetinde üretilmeğe başlanmıştır. Bakımdaki acemiliğe, iklimin değişmesine ve buna benzer müsait olmıyan şartlara rağmen bu koyunlar Bursa vilâyetinde kudret ve kabiliyetlerini pek kaybetmemiştir. Sekiz senelik uzun bir tecrübenin neticesi bu koyunların memleketimizde yetişmemelerine ilmî bir sebep olmadığını anlatmıştır.

Buna binaen, yakında işliyeceğini göreceğimiz fabrikanın yapağısını da memleket içinden temin yolunda başlıyan koyunculuk hareketi, bu suretle Bursadan etrafa yayılmış olacaktır.

* * *

Dünya yünlü dokuma sanayii, Merinos yapağısı üzerine kurulmuştur. Bir yapağıda aranılan güzellikler, incelik, sağlamlık, kıvırcıklık; uzunluk, yumuşaklık. parlaklık, şeklini bozmamak, alastikiyet ve tellerin her tarafının ayni incelikte olmasıdır. İşte, Merinos yapağısı bu güzelliklerin hepsini kendine toplamıştır. Bu güzellikler, tatbikatta ayrı ayrı ehemmiyetli yer alırlar. Yünlü kumaşların sağlamlığı, yumuşaklığı, ütü tutması, buruşmaması hep bu yüzdendir.

* * *

Yapağıda bu güzelllikelerin hepsi aramakla beraber, en başta incelik göz önüne alınır. Çünkü, incelik, diğer bütün güzel vasıfları beraberine alır. Yapağılarda incelik, milimetrenin binde biri olan mikronla ölçülür. Bu ölçüler rakam yerine daha ziyade, harflerle söylenir. Gerek koyun yetiştiriciler, gerekse yapağı alış verişi ve sanayiile oğraşanlar bu harflerin ifade ettiği manayı anlarlar. Aşağıdaki cedvel yapağıların inceliklerine göre ifade edildikleri harfleri gösterir:

24—26	Mikron inceliğindeki	yapağı	A
26—30	« «	«	B
30—37	« «	«	C
37—45	« «	«	D
45—60	« «	«	E
60 Mikrondan fazla		«	F dir.

Cetvelden anlaşılacağı veçhile, en ziaade incelik ifade eden harf (A) dır. Bundan daha ince yapağılar, 2A, 3A, 4A, olur. 18 Mikron ve bundan daha aşağı incelikte yapağı 5A adını alır.

* * *

Memleketimiz koyunlarının yapağıları. D, E, F dir. Yani fenadır, kabadır. Onun için bu yapağılarla iyi ve ince kumaş dokumak mümkünsüzdür. Merinosların yapağısı, A ve bundan daha incedir. Onun içindir ki, böyle yapağılardan iyi ve güzel kumaş yapılır ve yine onun içindeki, Merinos yapağısı, bu gün yünlü dokuma sanayiinin dayandığı maddedir.

A, ve daha ince yapağılardan dokunan kumaşlar iyi kumaşlardır. Bununla beraber, bizim harcı âlem dediğimiz kumaşlar ise (A—B) arasındaki yapağılardan yapılır. Nitekim, memleketimizde sarfedilen yünlü kumaşların yüzde 65 miktarı böyledir. Şu halde, memleketimiz koyunları içinde yapağısı en ince sayılan (D) kıvırcık koyunları, merinos koçlarile çiftleştirildiklerinde, elde edilecek yavruların yapağılarının inceliği görülmektedir.

Filhakika, Bursada yetiştirilmiş, ikinci ve hattâ birinci nesil yarım kan merinos koyunlarının (B ile C) arasında yapağı verdikleri vakidir. (Memleket koyunu) diye isim verebileceğimiz bu koyunların, yapağının iyiliği üzerine tesiri olan besleme tarzı islâh edilir. Yetiştiricilikte ilmî esaslar gözedilerek yürünürse, bu gün yüzde 65 miktarını kullandığımız kumaşları yapmağa elverişli yapağının temin edileceği şüphesizdir.

*
* *

Bursa vilâyetinde bunların yapılması mümkündür. Çünkü, Bursa vilâyeti çok eskidenberi, koyunculukla şöhret kazanmış bir memleket parçasıdır. Geniş ve zengin ovaları otlu yaylaları ona koyunculuk bakımından bir kıymet verdirir. Yetiştiricilerin koyun yetiştirmekteki bilgileri de ayrı ve güzel bir meziyettir.

İşte Bursa vilâyetinin bu hususiyetinden dolayıdır ki, yeni bir koyunculuk hareketi başlangıcında, ilk hatıra gelen yer burası olmaktadır.

Merinos yetiştirme mıntakası olarak kabul edilen Bursa, Balıkesir ve Çanakkale vilâyetlerine, bu koyunların çoğaltılması yolundaki ilk teşkilâta yine Bursa başlangıç olmaktadır.

Yapılacak yün ipliği fabrikasının milyonu çok geçecek yapağı ihtiyacını bu gün Bursa vilâyetinde mevcud ve miktarı (on bini) pek az geçen saf ve yarım kan Merinos koyunlarının, teminden çok uzak olduğu meydandadır. Onun için sistemli bir çalışma ile bu mikdarın az zamanda çoğaltılması için icap eden tedbirlerin alındığını da biliyoruz. Bu hamle Bursada başlamıştır ve Bursadan öteki vilâyetlere yayılacaktır.

Çok eskidenberi yerli malı yapmakta ve yetiştirmekte ön sırada yürüyen Bursa, bu güzel tesadüfle yine ön sıraya girmiş demektir.

Uludağ

—Bir günün izleri—

Güzel bir yaz günüydü, geziyorduk bizbize;
Yorulmadan gelmiştik Uludağla dizdize.
Pek güçülmüştük onu öyle görünce yüksek,
Ezilmiştik, çıkınca karşımıza bu tümsek.
Biraz daha sokulup yakınlaştıkça ona,
Bizden uzaklaşmıştı o, enine boyuna !..

●

Ne demek istediği açıktı bu kurumla:
"Bana dağ derler ancak iri yarı boyumla .
Siz, titrek bacaklarla yürüyüp yanaştıkça,
Daha çok yükselirim, söyliyorum açıkça .
Beni görmek, benimle avunmak istiyenler,
Ne uçurum tanırlar, ne yar, ne de dikenler,
Korkmadan yükselirler, yükselirler boyumca,
Beni yalnız bu yolda öğrenirler soyumca .
Eteklerimde bana erişilmez, yol bitmez ,
Beni yukarılarda görmelisiniz bir kez !.„

●

Kulağımızla dağdan bunu böyle duyunca,
Durmıyalım, gidelim dedik onun suyunca ;
Görelim bakalım dağ denilen bu yerleri,
Kalmıyalım bu çetin yolumuzdan da geri .
Çok bilenle yer gören çok yaşıyor demektir;
Bunların ikisi de birer güzel emektir.
Böyle olduktan sonra niçin kalalım yolda :
Bilgimizle görgümüz, artmalıdır her kolda.
Karşımızda görgümüz, artmalıdır her kolda .
Karşımızda görünmez her gün bu boyda bir dağ,
Yürüyüp gelelim bu yollarda, olalım sağ!

●

Her boyadan çiçekler açmış, al, yeşil, sarı,
Şimdi çekiyorlardı bizi yokuş yukarı.
Görmediğimiz neler, hem ne çiçekler var ki,
Bizi bekliyorlardı yol kıyısında sanki.

Ağaçlarla donanmış bu yollardan yürürken,
Alkış kopıyor dersin uzatılan ellerden.
Çıktıkça birer birer yeşil basamaklardan,
Kendini masallarda görürsün niye baksan!..

Bunlar örselenmesin diye biz sakınırken,
Düzenliğe denk basıp her yana bakınırken,
Dağ, biraz şakalaşmak, gülüşmek istemişti,
Üstümüze kapkara bulutlar gerilmişti,
Yerlere ölümlerin boyası serilmişti.
Bir takım uğultular kopmuştu tepelerden,
Kökremişti çok korkunç gürültüler o yerden.
Neler varsa kayadan, taştan, yuvadan, inden,
Boğuk ses çıkardılar, inlediler derinden.
Yine başımıza ne geldi diye ürktüler,
Yere kapanır gibi bellerini büktüler:
Boylu boslu ağaçlar, sarmaşıklı alanlar,
Balta nedir bilmiyen koca yaşlı ormanlar.
Hele o kuşlar, neydi o acıklı uçuşlar;
Konmayı bilmiyorlar, uçmayı unutmuşlar;
Hıçkırıklarla acı acı ötüşüyorlar,
Yükseklere kalkmadan yerlere düşüyorlar!..

Derinden derine bir kaynaşma daha oldu,
Bir karışmayla yine her yerin benzi soldu.
Dağ için bu, ikinci bir geriliş, bir hızdı,
Hıncını alamadı diye belki de kızdı.

Ne de olsa artık her yer, bu yüzden ölğündü,
Sonu iyi olması beklenilen bir gündü.
Nasıl ki bu oyunun arası çok geçmedi,
Pek küçük bir aralık göz gözü hiç seçmedi,
Dağda ne varsa, hepsi yerli yerinde durdu,
Yer de yeniden eski düzenliğini kurdu.

●

Şimdi bütün ağaçlar gelip kucak kucağa,
Güzel bir yüzle şenlik verdiler her bucağa.
Sökün eden bizlere bakıp bakıp güldüler,
Sonra da birbirinin gönlüne gömüldüler.
Yeniden doğmuş gibi sevinip öpüştüler,
Bizim bilmediğimiz bir sevgiye düştüler.

●

Az kalsın kayaları hepten unutuyordum.
Aağaç sevgilerile sizi uyutuyordum.
Bu silik başlar, şimdi kalkmışlar inlerinden.
Bize bakıyorlardı sessiz sessiz derinden.
Bilmem ne sezmişlerdi dağa gelişimizden;
Konuştukları saklı kapaklıydı hep bizden.
Durup biribirine, dedim, dert yanıyorlar,
Bu kayalar, kim bilir bizi ne sanıyorlar!..

●

Biz şimdi çıkıyorduk yokuşlu yolumuzdan,
Çekiyordu belirsiz bir hız hep kolumuzdan.

●

Kendi kendimizi bu yolda oyalatırken,
Şen türkülerimizle her yanı çınlatırken,
Çeşit çeşit kuşları yanımıza kattılar,
Sonra yavaşça bize dönüp te göz attılar:
Uzun etekli, ince saçaklı, sık ağaçlar,
Yeşil dalgalı, pembe şafaklı sarp yamaçlar.

●

Bu gidişle epiyce uzun bir yol alınca,
Biraz dinlenmek için bu yollarda kalınca,
Bütün güzellikleri önümüze serdiler,
Kendilerini bir gün için bize verdiler;
Lekesiz çimenlikler, öbek öbek gölgeler.
Mor boya menekşeler, cana yakın ülkeler !..

●

Artık büsbütün yeni bir sevgiye dalmıştık.
Şen tepeler üstünde uzanıp ta kalmıştık.
Demek varmıştık artık istediğimiz yere,
Sel gibi akıp ğiden çam kokulu yellere !..

●

Gezinip koştukça bu yüksek çamlı bellerde!
Gördük ki su taşınmak istenmiyor ellerde.
Bu yerin her gölgesi oynaşıyor sularla,
Yolcu karşılanmıyor suyu kokmuş pınarla.

●

Çimenlerle döşenmiş tepelerden bakarken.
Daha ne güzel yerler göründü ötelerden.
Yazık ki varamadık hepsine bir günde,
Tadına doyamadık buranın bir övünde.
Doğrusu gözüm kaldı bu dağ ülkelerinde,
Çamlıkta biten günün akşam lekelerinde.
Burda gönlüm bulmuştu özlediği dengini,
Binbir çeşit boyada görmüştü bu engini !..

●

Daha yeni başlayan bu akşam oyununda,
Neler görürüz diye bekledik hep sonunda.
Kızıllaşınca birden o yemyeşil, dinç ülke,
Acındım, dedim sönsün, yanmasın, bu ne öfke?.
İstemem, bozulsun bu oyun daha bitmeden,
İçilmesin bu yangın içkisi biz gitmeden !..

●

Yolumuz çıkıyordu artık Nilüferlere,
Anladım neymiş düzen veren hep bu yerlere,
Anladım, anladım, hem kana kana anladım,
Bilgi yolunda attım yine geniş bir adım .
Dağ nedir, okumuştum, bilirdim bunu önce,
Ancak şimdi öğrendim ben bunları görünce.

Özenmiş te yaratmış, onu kimse yaratan;
Dememiş dag görünce bir toprak yığını an !.
Dağlara da vermiş o, bütün emeklerini,
Kıskanmamış bizden en derin isteklerini.
Bunlarla avutmak mı istemiş benliğini,
Göstermek mi dilemiş kendi güzelliğini;
Bilmem ki ne diyeyim, ben de şaşırdım kaldım;
Kimi kimden sorsam boş, bu düşünceye daldım !.

Şunu anladım ki o gün iyi oyalandım,
Bir gün de Uludağın boyasına boyandım ..

Bursa: 1-8-933 Işık

Kurtuluş şafakta . .

—Ona— 11 Eylül

Dizlerine düşerken ferin kızıl eteği,
Yeşil bir denizdir ki bu karlı dağ eteği,
Göksünde dalgalanan köpüklü mor sularla
Çağlayacak içinde en kutlu duygularla
Yanarken dudağında "İstiklâl„ adlı şarkın
Kucakla bu en kutlu toprakların şarkın.
Çünkü burada İstiklâl şehitleri döğüştü.
Çünkü bu yere altun başlı güneşler düştü .
Düğümlenirken bin bir kasırga damarında.
O ateş kalpler çarpar bu yurdun bağrında .
Fışkırmış kanlı bir gül o her damla kandan
O alev gönüllerin içli türküsünü an!
Onları ki beklerdi kınalı gelincikler.
Şimdi baş uçlarında açmış al gelincikler!
İç bu yerin o hızı sunan kaynaklarından.
Tutuşsun o alevle yanan yüreğin bir an !
Serecek gözlerine kalbinin bu ahengi—
Tarihin yazmadığı en emsalsiz bir cengi .

—Yangınlı şehirlerken bin zulmün meşalesi,
Kaplamıştı gökleri bin bir masumun sesi.
Her Türk kanı damlarken bir düşman süngüsünden
Kararmıştı yıldızlar bir dehşet türküsünden.
Bu gadrın hicabile tutulmuştu nurdan ay!
Bu yangını tüttüren kanlı ocaktı saray!
Düşmüştü ümitlere kızıl yeşil bir örtü.
Artık yalnız mucize kurtarabilir Türkü.
Ufuk ateş—gök kara—bütün yollar kapalı...

Lâkin birden kanadı altın zafer kartalı,
Bir ihtilâl bayrağı gibi sararak bütün yurdu,
Çarpmıyan yürekleri alevle tutuşturdu.
İnan sundu kalplere—verdi damarlara kan!
Fışkırdı bir yanardağ yurdun yanık bağrından
Topraktan kesilirken kan selile dizleri
Ürktürdü bu geliş en çılgın denizleri.
Atları yıldırımdan şimşektendi kılıncı
Bağrının kalkanıydı bakışlarının hıncı,
Bilekleri alevden, yüzleri kesilmiş tunç;
Kahbe düşman, önünde inledi korkunç korkunç!
—Ordular hedefiniz akdenizdir ileri !.
Emrile istiklâlin ateş suvarileri,
Gözlerinde yanarken köpüklenen bir deniz
Atlarının nalları vermedi toprağa iz !
Kurtuluşun erteni yurdun ufkuna söktü.
Dönenlerin önüne yaltrık güller döktü ...
O dönenler ki bizim kalbimize ateştir.
Kurtulş erteninin açan birer güneştir...

Yanarken dudağında "İstiklâl„ adlı şarkın
Kucakla bu en kudsî topraklarını şarkın.
Çünkü burda İstiklâl şehitleri döğüştü
Çünkü bu yere altun başlı güneşler düştü.

934
M. Kemal

Hükûmet Otoritesine saygı

—Çocuk babalarına—

Fransız büyük kalkınmasında Ulus terbiyesi yollarını gösterenlerden (Barer) diyor ki : (Çocuğun kendi ana ve babasına aid olmadan Cümhuriyete aid olduğunu aileler düşünmelidir. Bu düşünce esaslı kaide yapılmazsa bir Ulusel (Millî) terbiyenin kurulması mümkün değildir.) Büyük bir kalkınma yapmış olan ve ulusal terbiye kurmaya çalışan Türk halkına, çocuk babalarına, Barerin bu sözlerini hatırlatmak istiyorum, Büyüttüğümüz çocuklarımızın ilk önce Türk topluluğuna, Türk devletine aid olduğunu her zaman göz önünde tutarak çocuklarımızın terbiyesinde, onlara vereceğimiz düşüncede, uyandıracağımız duygularda Cumhuriyet, Ulus, Hükûmet, Yurt... Sevgisinin kalblerinde kökleşmesine ve yerleşmesine gayret etmemizin de ulusal işlerimizden oldugunu biliriz. Mase, yazdığı (Cumhuriyet sevenlerin faziletleri) adlı kitabında babaların çocuklarına Cumhuriyet mefhumunun ve sevgisinin telkin edilmesini ister. Çocuk bütün sevgi ve saygıların ilk tohumunu ana ve babasından alır. Büyük Atatürkün önderliği ile büyük ulusumuzun kurduğu Cumhuriyeti, yurdu günden güne şenleten, rahatlık yollarına Türk ulusunu hızla ilerleten yüce hükûmetimizi, Büyük Türk ulusunu sevdirmek borcumnzdur.

Çocuklarımızın yanında Cumhuyet biçimini küçük düşürecek, beğendirmiyecek sözler sarfetmek, dedikodu yapmak, farkında olmadan, ağzımızdan fena söz kaçırmak, çocuklarımız üzerinde çok derin ve çok fena izler, tesirler, bırakır. Çocuğu bu fena telkinlerden, izlerden kurtarmak çok çetin olur.

Hükûmet, milleti erginleştiren (terbiye eden) bir mürebbidir. Her mürebbinin işini iyi başarabilmesi için çok şartlar gerektir, bunların başında otorite gelir . Hükûmetin otoritesi (Nufuzu, kudreti, sultası) ne kadar kuvvetli olursa halk üzerindeki sevgi ve saygısı, tesiri o kadar çok olur . Hükûmet, nüfuzunu kanunlardan, ulusdan alır. Demokrasi (halkçı) idarelerde hükûmet halkın ta kendisidir. O halde hükûmetin otoritesi, şanı, şerefi ulusun nüfuzu, kudreti, isteği (iradesi) demektir. Hükûmet nüfuzunu kırmak, hükûmetin terbiye kudretini ve tesirini düşürmektir. Babalar, anneler pek iyi bilirler ki çocukları üzerindeki saygıları (nüfuzları) gevşer, azalırsa söz dinletemezler istediklerini yaptıramazlar, onları doğru yola götüremezler. O halde en büyük mürebbi olan hükûmetin otoritesini saymak, kırmamak, çocuklarımıza da saydırmak ve boyun eğdirmek ulusal işimizdir. Hükûmetin tatbik ettiği kanunlar Türk ulusunun (Saylavları vasıtasile) yap-

tığı, kendi buyruğunu (iradesini) kullandığı kanunlardır. Bu kanunları saymak da, saydırmak da babaların borcudur. Fransız büyüklerinden Kondorse, (kanunu esasiye karşı sevgi ve saygı uyandırılmazsa ulus o kanuna kendini ve kalbini bağlamaz, Halkda ve memleket çocuklarında kanunlara muhabbet ve saygı uyandırılmalı, çocukların siyasal düşünceleri ulus siyasalına uygun olmalıdır, mekteplerde, evlerde çocuklara esas teşkilât kanununu belletmeli diyor.

Babalar, çocukların yanında kanunları da çekiştrmemeli, beğenmemezlik etmemelidir, kanunları saygı ile ağıza almalıdır. Çocukların küçük kafaları şimdiden hakikatı anlıyacak çağda değildir. Bundan ötürü babasının sözlerinden, tenkitlerinden, mutlak olarak, kanunları beğenmemek, sevmemek, saymamak duygusunu alır. Bu sözleri burada yazmıya ve tekrarlamaya beni götüren sebeb mekteb çocuklarında gördüğümüz ve hoşlanmadığımız kayıtsızlık, ulus işlerine bağlı olmamak, hükûmeti ulu orta beğenmemek .. gibi fena duyguların izlerinin görülmesidir. Çocukların bu günahlarında babaların, anaların telkinlerinde seziyoruz. Bir muallim şunları anlattı: Derslerimde küçük birer bahane ile, çocukların hükûmeti tenkit ettiklerini gördüm, biraz deşme neticesinde bu fikirlerin babalarından, babalarının misafirlerle konuştuğu söylediği sözlerden çocuklara geçtiğini anladım: çocuğa sordum, belleki (farzet ki) bu sözleri babandan işittin, bunların doğru olmadığını kendin düşünmedinmi? dedim ve yanlış fikirleri düzeltlim, çocuk sıkıldı, utandı, kabahatını kabul etti. Bir başka muallim de şunu anlattı : Bir gün kitabcıdan gazete alıyordum, bir küçük mektepli çocukla babası geldiler, babası alınacak kitabların adlarını çocuktan aldığı kâğıddan okuyordu, bir iki adı okuyamadı, çocuğa döndü, bunları kimin yazdığını sordu, çocuk da muallimimiz söyledi, ben yazdım, dedi. Babası ulu orta hiç düşünmeden ve yanındakilerin işitmesinden çekinmeden: O pezevenk kendisi neye yazmadı, kitap alınmasını söyliyorda neye adlarını yazmıyor kerata.. diye küfretmeye başladı.

Böyle bir söze de kendim kulak misafiri oldum: Yolda giderken bir kız çocuğu babasiyle yanımdan geçiyorlardı, babası kızgın söyliyordu: O kaltağa o....ya söyle, sade şunu al, bunu al diye emredip durmasın, paranın nereden geldiğini hiç sormıyor, kendisi yüzünü, gözünü boyayacak, şıllıklık yapacak para buluyorda herkesi kendisi gibimi sanıyor! gibi çok çirkin sözlerle muallimi ayak altına alıyordu. İstenen şey ise bir defterle, bir metre patiska idi. Böyle ufak bahanelerle çocukların yanında hocaların adam akıllı tahkir edilmesi çocuklar üzerinde ne iz bırakır? yine çocuklar çok saygılı olacaklar ki babalarının bu sözlerini hocalarına tıpkısına söylemiyorlar!

Babalar şunu bilmelidirler ki çocuklarının terbiyesini; okutulmasını üzerine alan muallimlerin otoritesini kırmakla yine kendileri zarar görüyorlar.

Çocukda saygı ve sevgi duygusunu kökünden sarsacak bu gibi

telkinlerin hocanın otoritesini kıracağını, otoritesi kırılan muallimlerin ise terbiye, tedris kıymetlerinin hiçe ineceğini babalar unutmamalıdırlar. Babaların bu düşüncesiz hareketlerinin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Ulu orta memurları çekiştirmek çalıcı, iş görmez.. olduklarını söylemek, kanunları, mahkemeleri küçük göstermek (tezyif etmek) hemen hemen çekinilmiyen hallerdendir.

Bunu ulusal kudret, inaç yönünden nekadar fena olduğunu tüyleri ürpermeden hangi yurddaş hatırından, hayalinden geçirebilir?

Tük ulusunu, Türk devletini ve hükûmetini çok saygi ve sevgi değer, çok kuvvetli göstermek, ulus severlik, yurd severliktir. Türk ulusunun sevgi ve saygısının, dileğinin (iradesinin) göründüğü (tecelli ettiği makamlara karşı çocuklar kalbinde derin saygı ve sevgi uyandırmak, hükûmet otoritesini temsil eden veleyki en küçük bir memura bile, hürmet etmek, hükûmetin iyiliklerini, inkılâbın büyüklüğünü muhtelif bahanelerle çocuklara anlatmak, çocuklarda bunlara karşı sevgi uyandırmak. hükûmetile gururla dırmak gibi telkinlerde bulunmak baba ve anaların bir borcudur. Cumhuriyete lâyık ulus ferdi, yurt sever yetiştirmek ulusal işimiz olacaktır.

13—12—934

Murat Alp

İmtiyaz sahibi: Dr. İsmail Mustafa-Umum neşriyatı idare eden: Hayri Özekes
Bursa Yeni Matbaada basılmıştır.